OPIS
WŁADZ NARODOWYCH
W CZASIE POWSTANIA;

Zamykaiący: Akt Powſtania, Organizacyą Rady Naywyżſzey Narodowey, Deputacyi Centralney W. Xſtwa Littgo, Organizacyą Kommiſsyy Porządkowych, Sądow Kryminalnych, Woiewodzkich i Powiatowych, Organizacyą Naywyżſzego Sądu Kryminalnego, i Uniwersał, zapewniaiący opiekę Rządu dla Włościan.

w *WARSZAWIE*
w Drukarni Wydziału Inſtrukcyi Narodowey. 1794. Roku.

A K T
POWSTANIA NARODOWEGO.

Wiadomy ieſt światu ſtan teraźnieyſzy nieſzczęśliwey Polſki. Niegodziwość dwóch ſąſiedzkich Mocarſtw i zbrodnia zdraycow Oyczyzny, pogrążyły ią w tę przepaść. Uwzięta na zniſzczenie Imienia Polſkiego, Katarzyna II. w zmowie z wiarołomnym Frydérykiem Gwilelmem, dokonała zamiarow nieprawości ſwoiey. Nie maſz rodzaiu fałſzu, obłudy i podſtępu, któremiby ſię te dwa Rządy nieſplamiły, dla dogodzenia ſwo-

iey zemście i chciwości. Ogłaszaiąc się bezwstydnie Carowa za Gwarantkę całości, niepodległości i szczęścia Polski, rozrywała i dzieliła iey kraie, znieważała iey niepodległość, trapiła bezustannie wszelkiego rodzaiu klęskami. Gdy zaś Polska zbrzydziwszy sobie iey obelżywe iarzmo, odzyskała Prawa samowładności swoiey; użyła przeciwko niey zdraycow Oyczyzny, bezbożny ich spisek wsparła całą swą mocą zbroyną: a chytrze od obrony kraiu odwiodłszy Króla, któremu Seym prawy i Narod wszystkie siły swoie powierzył, wkrótce samychże zdraycow haniebnie zdradziła. Przez takie

podſtępy, ſtawſzy ſię Panią losow Polſki, wezwała do łupow Fryderyka Gwilelma, nadgradzaiąc iego wiarołomſtwo, w odſtąpieniu nayuroczyſtſzego z Rzeczą-poſpolitą Traktatu. Pod wymyślonemi pozorami, których fałſz i bezczelność ſamym tylko tyranom przyſtoi, w iſtocie zaś dogadzaiąc nienasyconey chciwości i chuci, rozſpoſtarcia tyranii przez opanowanie przyległych Narodow; zagarnęły te dwa ſpiknione na Polſkę Mocarſtwa, odwieczne i niezaprzeczone Dziedzictwa Rzeczypoſpolitey, otrzymały na zbrodniczym zieździe zatwierdzenie zaborow ſwoich, wymuſiły przyſięgi na pod-

dańſtwo i niewolą, wkładaiąc nayſrożſze na Obywatelow obowiązki, a ſami żadnych, prócz arbitralney woli nieznaiąc; oznaczyły zuchwale, nowym i nieſłychanym dotąd w Prawie Narodow ięzykiem, iſtność Rzeczypoſpolitey w rzędzie Państw niżſzego ſtopnia; okazuiąc iawnie, że tak Prawa, iak Granice Państw udzielnych od ich upodobania zawiſły, i że patrzą na połnocną Europę, iak na łup przeznaczony dla ich drapieżnego deſpotyzmu.

Pozoſtała reſzta Polſki, nie okupiła tak ſtraſznemi klęſkami polepſzenia ſtanu ſwego. Ukrywaiąc Carowa niebeſpieczne Europeyſkim

Mocarſtwom dalſze zamiary ſwo-
ie, poświęciła ią tym czasem bar-
barzyńſkiey i nieukoioney zem-
ście. Depce w niey nayświętſze
Prawa Wolności, beſpieczeńſtwa,
własności osòb i maiątkow Oby-
watelſkich; myśli i czucia poczci-
wego Polaka, nie znayduią ſchro-
nienia przed iey podeyżrzliwym
prześladowaniem: mowie ſamey
więzy narzuciła. Zdraycy tylko
Oyczyzny maią od niey pobłaża-
nie, aby ſię bezkarnie wſzelkich
dopuſzczali zbrodni. Rozſzarpali
oni maiątek i dochody publiczne,
wydarli obywatelſką własność, po-
dzielili między ſiebie Urzędy Kra-
iowe, iak gdyby łupy na pokona-

ney Oyczyznie zdobyte; a przy- brawszy sobie świętokradzko imie Narodowego Rządu, wszystko gwo- li obcey tyranii i na pierwsze iey skinienie, niewolniczo dopełniaią. Rada Nieustaiąca, twor obcego na- rzutu, prawą Narodu wolą znie- siona, a świeżo od zdraycow na nowo wskrzeszona, targa, na roz- kaz Posła Moskiewskiego, te na- wet granice władzy swoiey, które od tegoż Posła z podłością przy- ięła, gdy ledwie co zniesione, lub uchwalone Ustawy samowolnie po- dnosi, przerabia i niszczy. Sło- wem, Rząd mniemany Narodu, Wolność, bespieczeństwo i wła- sność Obywatelow, zostaią w ręku

niewolnikow ſługi Carowy, którey przemagaiące w kraiu Woyſka, ſą tarczą dla ich nieprawości.

Przytłoczeni tym ogromem nieſzczęść, znękani bardziey zdradą, aniżeli mocą oręża nieprzyiacielſkiego, zoſtaiący bez naymnieyſzey kraiowego Rządu opieki, poſtradawſzy Oyczyznę, a z nią używanie nayświętſzych Praw Wolności, beſpieczeńſtwa, własności, tak osób, iako i maiątkow naſzych; zdradzeni i naygrawani od iednych, opuſzczeni od drugich Rządow; My Polacy, Obywatele, Mieſzkańcy Woiewodztwa Krakowſkiego, poświęcaiąc Oyczyznie życia naſze, iako iedyne dobro, którego

nam ieſzcze tyrania wydrzeć niechciała, idziemy do tych oſtatnich i gwałtownych śrzodkow, które nam roſpacz obywatelſka podaie. Maiąc więc niezłomne przedſięwzięcie zginąć i zagrzebać ſię w ruinach własnego Kraiu, albo oſwobodzić Ziemię Oyczyſtą od drapieżney przemocy i haniebnego iarzma; oświadczamy w obliczu Boga, w obliczu całego rodzaiu ludzkiego, a mianowicie przed Wami Narody, u których Wolność ieſt wyżey ceniona, nad wſzyſtkie dobra Swiata; iż używaiąc niezaprzeczonego Prawa odporu przeciwko tyranii i zbroyney przemocy, wſzyscy w duchu rodackim,

obywatelſkim i braterſkim, łączemy w iedno ſiły naſze; a przekonani, iż pomyślny ſkutek wielkiego przedſięwzięcia naſzego, nay-więcey od nayścisleyſzego wſzyſtkich Nas ziednoczenia zależy, wyrzekamy ſię wſzelkich przesądow i opinii, ktòre Obywatelow, Mieſzkańcow iedney Ziemi, i *Synow* iedney Oyczyzny, dotąd dzieliły, lub dzielić mogą: i zaręczamy ſobie wſzyscy na wzaiem nieoſzczędzać wſzelkich ofiar i ſposobow, iakich tylko święta miłość wolności doſtarczyć zdoła ludziom, powſtaiącym w roſpaczy na iey obronę.

Uwolnienie Polſki od obcego żołnierza, przywrócenie i zabeſpieczenie całości Jey granic, wytępienie wſzelkiey przemocy i uzurpacyi, tak obcey, iako i domowey, ugruntowanie Wolności Narodowey i niepodległości Rzeczypoſpolitey, ten ieſt cel święty powſtania naſzego: który żeby w ſkutku zawiedzionym niebył, żeby dzielna władza kierowała ſiłą Narodową, zważywſzy pilnie ſtan dziſieyſzy Oyczyzny naſzey i Jey Mieſzkańcow, te nam ſposoby nieuchronne i konieczne zdaią ſię: mieć Naczelnika powſzechnego Zbroyney Siły Narodowey, Radę Naywyżſzą Narodową doczesną, Kom-

misſyą Porządkową Woiewodztwa naſzego, Sąd Naywyżſzy Kryminalny, i Sąd Kryminalny w Woiewodztwie naſzym. Za powſzechną więc Nas wſzyſtkich Wolą, ſtanowiemy, co naſtępuie:

1mo. Obieramy i uznaiemy ninieyſzym Aktem Naſzym *Tadeuſza Kościuſzkę* za Naywyżſzego i iedynego Naczelnika i Rządzcę całego zbroynego powſtania naſzego.

2do. Wſpomniony Naczelnik Siły Zbroyney, złoży zaraz Naywyżſzą Radę Narodową. Powierzamy Obywatelſkiey gorliwości Jego wybor Osób do tey Rady, i przepisanie Jey Organizacyi. Naczelnik ſam będzie mógł zawſze zaſiadać

w tey Radzie, iako Jey członek czynny.

3tio. Do władzy iedynie Naczelnika należyć będzie; urządzenie Siły Zbroyney Narodowey, nominowanie Osob na wszystkie stopnie Woyskowe, i sposób użycia teyże Siły Zbroyney przeciwko Nieprzyiaciołom Oyczyzny, i ninieyszego powstania naszego. W tym wszystkim Rada Naywyższa Narodowa dopełniać będzie Rozkazow i Urządzeń Jego, bez naymnieyszey przeszkody i opóźnienia, iako Naczelnika prosto z Woli Narodu wezwanego i wybranego.

4to. Gdyby Naczelnik *Tadeusz Kościuszko*, w przypadku choroby,

lub inney iakiey przyczyny, ſam niemógł dopełniać obowiązkow ważnego Urzędu ſwego; w takowym razie mianować będzie Zaſtępcę ſwego, znioſſſzy ſię z Radą Nayważſzą Narodową. Gdyby zaś nagła śmierć, lub niewola, lub inna iaka przyczyna, pozbawiła Nas wſpomnionego Naczelnika, a przez to zdarzenie Siła Zbroyna Narodowa bez pewnego Naczelnika i Rządzcy zoſtała; pierwſzy z porządku w tym Korpuſie, gdzie będzie Naczelnik, obeymie tym czasem Naywyżſzą Kommendę: Rada zaś Naywyżſza Narodowa innego Naczelnika na mieysce *Tadeuſza Kościuſzki* nominować będzie:

W obudwu tych przypadkach Nay-wyżſzy Naczelnik *Siły* Zbroyney, iako iuż nie proſto z wezwania Narodu, lecz ze zdania Rady Nay-wyżſzey wybrany, Rozkazom teyże Rady we wſzyſtkim podlegać będzie.

5to. Rada Naywyżſza Narodowa opatrzy Skarb Publiczny na utrzymanie Siły Zbroyney Narodowey, na opędzenie wſzyſtkich wydatkow woiennych, iako i innych, które uzna za nieuchronne w celu powſtania naſzego. Będzie zatym mogła ſtanowić o tymczasowych Podatkach Obywatelſkich, o Urządzeniu i użyciu dóbr i wſzelkich Funduſzow Narodowych, tu-

dzież

dzież o pożyczce, bądź w Kraiu, bądź za Granicą. Taż Rada nakaże rekrut, opatrzy Siłę Zbroyną we wſzyſtkie potrzeby woienne, iako to: broń, ammunicyą, odzienie &c: Zapewni Narodowi i Woyſku żywność doſtateczną, czuwać będzie nad porządkiem i beſpieczeńſtwem w Kraiu, oddalaiąc wſzelkie przeſzkody i poſkramiaiąc zamiary celowi powſtania naſzego przeciwne. Doglądać będzie ſprawiedliwości, aby ta prędko i dzielnie ſprawowana była. Starać ſię będzie dla Narodu naſzego o wſparcie i pomoc obcych Narodow. Nakoniec zatrudniać ſię będzie proſtowaniem opinii publi-

czney, i rozkrzewiem ducha Narodowego, aby Oyczyzna i Wolność była hasłem naywiękſzych ofiar dla wſzyſtkich Ziemi Polſkiey Mieſzkańcow. Te ſą głownieyſze obowiązki, które wkładamy na Radę Naywyżſzą Narodową.

6to. Stanowiemy u ſiebie Kommiſsyą Porządkową Woiewodztwa Naſzego, podług osobnego tymczaſowego Układu między Nami. Kommiſsya ta będzie w Woiewodztwie Naſzym, iedynym narzędziem Wykonawczym Naczelnika Siły Zbroyney Narodowey i Rady Naywyżſzey: dopełniać powinna wſzelkich ich Rozkazow i Urządzeń, ſtosownych do opisu Władzy, którąśmy

im w powyżſzych punktach powierzyli. Rada Naywyżſza Narodowa, przepiſze natychmiaſt organizacyą i ſzczegolne obowiązki tey Kommiſsyi: My zaś przyrzekamy ściſłe wykonanie Jey przepisow.

7mo. Rada Naywyżſza Narodowa przepiſze Organizacyą, poſtępek Sądowy, Prawidła pewne dla Sądu Kryminalnego w Woiewòdztwie Naſzym, tudzież dla Naywyżſzego Sądu Kryminalnego, ktòry przy boku Jey zoſtawać ma.

8vo. Gdy dla okoliczności teraźnieyſzych nie ieſteśmy w ſposobności uczynienia porządnego wyboru Osòb do Sądu Kryminalne-

go tak Woiewodzkiego, iako i Nayższego: zdaiemy przeto na Radę wybor tych Sędziow, a to z Osób, które przez ostatnie Wolne Seymiki Ziemskie i Elekcye Mieyskie, na Urząd Sędziow były wybrane.

9no. Pod ten Sąd podpadać będą wszystkie zbrodnie, przeciwko Narodowi i czyny przeciwne świętemu celowi powstania naszego, iako zbrodnie przeciwko zbawieniu Oyczyzny popełnione. Wszystkie te zbrodnie karze śmierci podpadać będą.

10mo. Zachowuiemy przy Naczelniku Siły Zbroyney, Władzą stanowienia krykzrektow i standre-

ktow, podług Praw i zwyczaiow Woyſkowych.

11. Oſtrzegamy iak nayuroczyściey przez Akt ninieyſzy, iż żadna z tych Władz doczesnych od nas powyżey uſtanowionych, ani oddzielnie, ani wſzyſtkie razem wzięte, nie będą mogły uchwalać żadnych takowych Aktow, któreby ſtanowiły Konſtytucyą Narodową. Wſzelki Akt takowy, uznany przez Nas będzie, za przywłaſzczenie ſamowładztwa Narodowego, podobne do tego, przeciw któremu z ofiarą życia naſzego teraz powſtaiemy.

12. Wſzyſtkie władze doczesne, od Nas powyżey tym Aktem u-

chwalone, do poty w zupełney mocy i działaniu swoim trwać będą, dopoki cel ninieyszego Powstania Naszego uskutecznionym niebędzie, to iest do czasu, w którym Kray Polski od obcego żołnierza i wszelkiey Zbroyney Siły, Powstaniu Naszemu przeciwney, oswobodzony i całość granic iego zabespieczona niezostanie. O czym Naywyższy Naczelnik z Radą Narodową pod nayściśleyszą odpowiadalnością z Osob, i Maiątkow obowiązani są ostrzedz Obywatelow. W tedy Narod w Reprezentantach swoich zebrany, odbierze sprawę z dzieł i postępkow Władz doczesnych, ogłosi Swiatu wdzię-

czność swoią dla cnotliwych Oyczyzny synow, nadgradzaiąc ich prace i ofiary, w miarę sprawiedliwych zasług: wtedy nakoniec stanowić będzie o przyszłey swoiey i póżnych pokoleń szczęśliwości.

13. Obowiązuiemy Naczelnika Siły Zbroyney i Radę Naywyższą Narodową, ażeby przez częste odezwy do Narodu, nauczali go o prawdziwym stanie interessow iego, nie taiąc, ani łagodząc naynieszczęśliwszych wypadkow. Rospacz nasza iest pełna, a miłość Oyczyzny nieograniczona. Nayroższe nieszczęścia, naypotężnieysze trudności niepotrafią osłabić, i

pezełamać cnoty i męſtwa Obywatelſkiego.

14. Przyrzekamy wſzyscy ſobie na wzaiem i całemu Narodowi Polſkiemu, ſtałość w przedſięwzięciu, wierność dla prawideł, poſłuſzeńſtwo dla Władz Narodowych w tym Akcie Powſtania Naſzego wymienionych i opisanych. Zaklinamy Naczelnika Siły Zbroyney, i Radę Naywyżſzą na miłość Oyczyzny, aby wſzyſtkich używali śrzodkow do oſwobodzenia Narodu, i ocalenia Ziemi Jego. Składaiąc w ich ręku, użycie Osób i maiątkow Naſzych, przez ten czas walki Wolności z Deſpotyzmem, ſprawiedliwości z przemocą i tyraniią,

ranią, chcemy, aby zawſze przytomną mieli tę wielką prawdę: że ocalenie Ludu, ieſt naywyżſzym Prawem. (*)

PRZYSIĘGA

Wykonana przez Tadeuſza Kościuſzkę Naywyżſzego Naczelnika Siły Zbroyney Narodowey.

" Ja *Tadeuſz Kościuſzko* przyſięgam w obliczu Boga całemu Na-

(*) *Akt ten ogłoſzony początkowo w Krakowie 24. Marca 1794. od Obywatelow Woiewodztwa Krakowſkiego, a potym od całego Narodu przez zgodne Akceſsa wſzyſtkich Woiewodztw, Ziem, i Powiatow Polſkich, i Litewſkich, potwierdzony i przyięty.*

rodowi Polſkiemu, iż powierzoney mi władzy, na niczyi prywatny ucilk nieużyię, lecz iedynie iey dla obrony całości granic, odzyſkania ſamowładności Narodu, i ugruntowania powſzechney wolności używać będę. Tak mi Panie Boże dopomoż i niewinna męka Syna Jego."

ORGANIZACYA

Rady Naywyżſzey Narodowey doczesney dla Polſki i Litwy.

TADEUSZ KOSCIUSZKO

Naywyżſzy Naczelnik Siły Zbroyney Narodowey.

Gdy iuż wola większey części Narodu, przez uroczyſte Aktu Po-

wſtania Narodowego przyięcie, ieſt deklarowana, przeto dopełniaiąc woli Obywatelow i powinności moiey, wyrażoney pod Artykułem 2gim w tymże Akcie, nominuię Radę Naywyżſzą Narodową, naſtępuiące daiąc Jey Urządzenie i przepisy. 1mo. Co do Składu Rady. 2do. Co do ogólnych Rady obowiązkow. 3tio. Co do podziału pracy między członki Rady i ich ſzczególnych obowiązkow. 4to. Co do ſposobu poſtępowania w Radzie.

ARTYKUŁ I.

Skład Rady Naywyżſzey Narodowey.

1mo. Ośmiu Radzcow i ieden Naczelnik *Siły* Zbroyney Narodo-

wey ſkładać będą Radę Naywyż-ſzą Narodową.

2do. Będzie trzydzieſtu dwoch Zaſtępcow, ktorzy w przypadkach niżey opisanych zaſtępować maią mieysca Radzcow. Naczelnik Siły Zbroyney nie będzie miał Zaſtępcy ſwego w Radzie.

3tio. Na Radzcow nominuie: *Jgnacego Zakrzewſkiego* Prezydenta Warſzawſkiego, *Tomaſza Wawrzeckiego*, *Wielowieyſkiego* Generała Maiora, *Franciszka Myſzkowſkiego* Prezydenta Krakowſkiego, *Aloizego Suliſtrowſkiego*, *Jgnacego Potockiego*, *Jana Jaſkiewicza*, *Xdza Hugona Kołątaia* Podkanclerzego Koronnego.

Na Zaſtępcow nominuię: *Jana Kilińſkiego, Michała Kochanowſkiego, Eliaſza Aloyego, Jozefa Weysenhoffa, X. Mikołaia Tomaſzewſkiego, Wilhelma Jana Horaliha, Alexandra Linowſkiego, Franciſzka Waſiewſkiego, Jozefa Sierakowſkiego, Jgnacego Zaiączka, Jana Buchowieckiego, Jana Małachowſkiego, Jana Horaima, X. Frauciſzka Dmochowſkiego, Daniela Buczyńſkiego, Jędrzeia Kapoſtasa, Piotra Bilinga, Franciſzka Fribes, Tomasza Umiaſtowſkiego, Antoniego Dzieduszyckiego, Krzyſztofa Medeckiego* Prezydenta Łuckiego, *Auguſtyna Debolego, Tadeuſza Moſtowſkiego, Franciſzka Gautier, Xawerego Działyńſkiego, Jozefa Dziar-*

kowſkiego, Antoniego Tykla, Jozefa Szymanowſkiego, Tadeuſza Matusewicza, Klemensa Węgierſkiego, Jozefa Wybickiego, X. Sabę Palmowſkiego Prezesa Konsyſtorza Graeco-Orientalnego.

4to. Gdyby który z Radzcow, lub Zaſtępcow ſtał ſię ſłuſznie podeyźrzanym Naczelnikowi Siły Zbroyney przez Narod obranemu, lub Radzie Naywyżſzey Narodowey, o niewierność zamiarowi Powſtania Obywatelow w wzmiankowanym ich Akcie wyrażonemu, lub o złamanie przepisow tegoż Aktu Rady obowiązkiem będzie oddalić go ze Składu ſwego więkſzością głosow, a ieżeli gatunek

przestępstwa okaże się większy, odesłany bydź ma większością głosow do Sądu Naywyższego Kryminalnego. Na mieysce zaś tego Radzcy, ieden z Zastępcow obrany zostanie.

5to. Gdyby który z Radzcow dla choroby, lub nieprzytomności w mieyscu Rady, lub wezwany do inney iakiey publiczney posługi, nie mógł w niey zasiadać, Rada wezmie tymczasowo iednego z Zastępcow na mieysce iego.

ARTYKUŁ II.

Ogolne Obowiązki Rady.

1mo. Ogólne Obowiązki Rady Naywyższey Narodowey, są wyrażone w Akcie Powstania Oby-

watelow, pod Artykułem V. VI. VII. VIII. XII. XIII. i XIV. one ſą prawidłem nieprzeſtępnym dla Rady we wſzyſtkich Jey Czynach.

2do. Rada przepiſze natychmiaſt Organizacyą Kommiſsyi Porządkowych, Sądow Kryminalnych, iako też Deputacyi Centralney dla Prowincyi Wielkiego Xięſtwa Litewſkiego, ktorey konieczna ieſt potrzeba, dla bliżſzego Dozoru i Exekucyi w tey Prowincyi. Deputacya Centralna, do ktorey wybieranie Osob Radzie powierzam, będzie narzędziem wykonawczym Naczelnika Siły Zbroyney, i Rady Naywyżſzey Narodowey, tak,

iak inne pośrzednicze Władze, podług Aktu Powſtania.

3tio. Rada Narodowa Naywyżſza chronić ſię będzie takowych Czynow, które ſą z pod iey Władzy przez Artykuł XI. w Akcie Powſtania Narodowego wyięte. Równie doſtrzegać będzie, aby żadna z Władz Wykonawczych w naymnieyſzym Punkcie przeciw temuż Artykułowi niewykraczała.

4to. Gdy ſzczęśliwie Cel Powſtania Narodowego uſkutecznionym zoſtanie, Rada wraz z Naczelnikiem zwoła Obywatelow, przepiſze im tymczasowo ſposób wybrania Reprezentantow na Seym Walny, ktory odbierze Rachunek

ze wſzyſtkich poſtępkow od Naczelnika Siły Zbroyney, od Rady Naywyżſzey, od wſzyſtkich Władz doczesnych, i ktòry o Konſtytucyi Narodowey ſtanowić będzie, iak ieſt rzeczono w Akcie Powſtania Obywatelow pod Artykułem XII.

5to. Rada Naywyżſza Narodowa dla przesyłania ſwych Rezolucyi, i odbierania Rapportow, będzie utrzymywała ciągłą i doſtateczną Korreſpondencyą z Kommiſsyami Porządkowemi, i Sądami Kryminalnemi wſzyſtkich Woiewodztw, Ziem i Powiatow.

6to. Opatrzy Całość i Beſpieczeńſtwo Narodowych Archiwow,

i mieć ie będzie pod dozorem ſwoim.

7mo. Przesyłać będzie co tydzień, a gdy będzie trzeba i częściey nieprzytomnemu Naczelnikowi Siły Zbroyney, dokładny Rapport o wſzelkich Deliberacyach i Rezolucyach ſwoich.

ARTYKUŁ III.

Podział Pracy między Radzcow Rady Naywyżſzey Narodowey, i ich ſzczegolne Obowiązki.

1mo. Rada Naywyżſza Narodowa podzielone mieć będzie prace ſwoie na ośm Wydziałow, to ieſt: 1mo. Wydział Porządku, 2do. Beſpieczeńſtwa. 3tio. Sprawiedliwości. 4to. Skarbu. 5to. Zywności.

6to. Potrzeb Woyſkowych. 7mo. Intereſsow Zagranicznych. 8vo. Inſtrukcyi Narodowey.

2do. Do Wydziału Porządku przeznaczam *Aloizego Suliſtrowſkiego*.

Do Wydziału Beſpieczeńſtwa *Tomaſza Wawrzeckiego*.

Do Wydziału Sprawiedliwości *Franciſzka Myſzkowſkiego*, Prezydenta Krakowſkiego.

Do Wydziału Skarbu X. *Hugona Kołłątaia*, Podkanclerzego Kor:

Do Wydziału Zywności, *Ignacego Zakrzewſkiego*, Prezydenta Warſzawſkiego.

Do Wydziału Potrzeb Woyſkowych *Wielowieyſkiego* Gnała Maiora.

Do

Do Wydziału Jnteressow zagranicznych *Jgnacego Potockiego.*

Do Wydziału Jnstrukcyi narodowey *Jana Jaśkiewicza.*

3tio. Każdy Radzca z tych ośmiu Wydziałow, będzie szczegolniey zawiadywał Wydziałem sobie powierzonym.

4to. Do każdego Wydziału Rada narodowa wezwie Zastępcow odemnie nominowanych, którzy nieodstępnie w swoich Wydziałach, do których wezwanemi zostaną, pod dozorem Radzcy swego pracować obowiązani będą; innych zaś używać na wysyłanie ich do Ziem, Województw, i Powiatow, aby na mieyscu dopilnowali skutku zale-

cen odemnie, lub Rady wychodzących, do czego ich potrzebnemi inftrukcyami opatrywać będzie.

5to. Do Wydziału Porządku należeć będą. 1mo. Drogi. 2do. Poczta liftowa i wozowa. 3tio. Gońce. 4to. Przewozy, czyli transporta ziemią i wodą. 5to. Ogłafzanie i przesyłanie wfzelkich urządzeń i rezolucyi Naczelnika fiły zbroyney i Rady naywyżfzey narodowey.

6to. Do wydziału bezpieczeńftwa należeć będą. 1mo. Rewizya papierow podeyźrzanych. 2do. Rewizya domow podeyźrzanych. 3tio. Pafzporta. 4to. Sledzenie, oraz examinowanie ludzi podeyźrzanych

i swawolnych. 5to. Aresztacye. 6to. Odsyłanie obwinionych do sądow kryminalnych. 7mo. Więzienia publiczne, i opatrzenie potrzeb więźniow.

7mo. Do Wydziału Sprawiedliwości należeć będzie. 1mo. Opieka nad więźniami. 2do. Dozor postępowania sądow Kryminalnych. 3tio. Dozor exekucyi wyrokow Sądowych.

8vo. Do Wydziału Skarbu, należeć będą. 1mo. Dozor całości i użycia dobrowolnych ofiar obywatelskich. 2do. Sekwestracya dóbr zdraycow oyczyzny przekonanych sądownie i dozor administracyi onych. 3tio. Dozor administracyi

dóbr narodowych i wszelkich przychodow publicznych. 4to. Dozor administracyi papierow narodowych, ieśli przez Radę nayważszą narodową ustanowione będą. 5to. Sposób zrobienia pożyczki na potrzeby Narodu, bądź w kraiu, bądź za granicą. 6to. Opłacanie procentu od długow narodowych. 7mo. Dozor administracyi kassy narodowey, tak co do iey przychodu, iako i wydatku. 8vo. Zarządzanie mennicą.

9no. Do wydziału żywności, należeć będzie. 1mo. Dozor gospodarstwa rolniczego, i staranie się, aby ziemia odłogiem nie zostawała, 2do. Wiadomość dostateczna o

wielości i gatunku żywności. 3tio. Założenie magazynow żywności i furażow, oraz dozor konserwacyi onych. 4to. Przygotowanie wszelkich furażow i żywności do użycia. 5to. Dozor nad młynami, wiatrakami, piekarniami i browarami. 6to. Zapomożenia publiczne dla obywateli żywności potrzebujących. 7mo. Handel wewnętrzny i zewnętrzny z produktow kraiowych.

10mo. Do wydziału potrzeb woyskowych, należeć będzie. 1mo. Uskutecznienie rekwizycyi ludzi do woyska żądaney przez Naczelnika siły zbroyney. 2do. Dozor ćwiczenia woyskowego mieysco-

wego, podług przepisow naywyżſzego Naczelnika. 3tio. Dozòr uzbroienia i ćwiczenia wſzyſtkich obywatelow mieſzkańcow ziemi Polſkiey po wſiach, miaſteczkach i miaſtach, podług przepisòw tegoż Naczelnika. 4to. Dozor fabryk i rękodzieł potrzebnych do zapewnienia żołnierzowi wſzelkiego odzienia, oraz broni i wſzelkiey ammunicyi woienney. 5to. Zakupowanie broni, odzienia, ammunicyi i t. d. 6to. Składy woienne i zbroiownie. 7mo. Doſtarczenie koni woiennych. 8vo. Doſtarczenie dla woyſka narodowego wſzelkich iego potrzeb, podług rekwizycyi Naczelnika ſiły zbroy-

ney. 9no. Opatrzenie we wſzyſtko mieysc obronnych, podług rekwizycyi tegoż Naczelnika.

11mo. Do Wydziału Interesſow zagranicznych, należeć będzie. 1mo. Korreſpondencya zagraniczna. 2do. Wysyłanie posłow i agentow dyplomatycznych za granicę. 3tio. Traktowanie z obcemi mocarſtwami. 4to. Zawieranie umów i ugód tymczasowych.

12mo. Do Wydziału Jnſtrukcyi, należeć będzie. 1mo. Dozor oświecenia powſzechnego, to ieſt: Dozor nad ſzkołami głownemi, wydziałowemi, podwydziałowemi i paraſialnemi, tudzież nad wſzyſtkiemi uſtanowieniami do exeku-

cyi ściągaiącemi się, tak duchownemi, iako i świeckiemi. 2do. Rozszerzenie ducha narodowego przez gazety i inne pisma, przez nauki ludowi dawać się maiące, tak w kościołach, iako i na wszelkich publicznych schadzkach, przez zabawy i ćwiczenia, które w tym celu Rada ustanowi. 3tio. Administracya i dozor wszelkiego funduszu edukacyinego.

13tio. Każdy z Radzcow wyznaczonych do iednego z tych ośmiu Wydziałow, będzie miał dozor szczególny nad osobami do iego Wydziału użytemi, i sam za ich przestępstwa i złe sprawowanie się będzie w odpowiedzi, gdyby mu

dowiedzionym było, że wiedzący o tym, niedoniosł winnych Radzie narodowey. Co się ma rozumieć równie o Zastępcach, gdy który z nich mieysce Radzcy zasiędzie.

14to. Każdy będzie uwiadomiał Radę o stanie rzeczy do Wydziału iemu powierzonego należących, a oraz będzie podawał przygotowane proiekta do rezolucyi i dyspozycyi Rady narodowey.

15to. Każdy z nich w Wydziale sobie poruczonym utrzymywać i dozierać będzie korrespondencyą, do którey obowiązana iest Rada narodowa, podług artykułu II. w punkcie 4. organizacyi.

ARTYKUŁ IV.

Sposob postępowania w Radzie narodowey.

1mo. Komplet Rady składać się będzie z piąciu osób naymniey.

2do. Radzcy prezydować będą na sessyach koleyno, porządkiem starszeństwa wieku. Prezydencya każdego, trwać będzie przez tydzień ieden.

3tio. Wszystko w Radzie stanowione będzie większością zdań głośnych: równość zdań prezyduiący rozwiąże.

4to. Gdy przechodzić będą w Radzie takie materye, któreby na czas wyciągały sekretu:; Rada ściśle iego zachowanie, przez osobną

decyzyą Radzcom zaleci, a ktoby ſekret wydał, oddalony będzie z Rady, i iako zdrayca do Sądu Naywyżſzego Kryminalnego oddany.

5to. Rada mieć będzie tyle osobnych protokułow, na zapisywanie dyſpozycyi i rezolucyi ſwoich, ile ieſt wydziałow iey pracy. Nadto mieć będzie ieden Protokuł ogolny, w którym krotko treść wſzyſtkich iey dyſpozycyi i rezolucyi zapisywana będzie, z wyrażeniem Radzcow przytomnych na każdey Seſsyi, i zdań ich w każdey materyi decydowaney w Radzie.

6to. Osoby do Rady wezwane, iako i zaſtępcy, wykonaią przyſięgę na naſtępuiącą rotę. " Ja NN.

przyſięgam w obliczu Boga, całemu narodowi polſkiemu, iż powierzoney mi władzy na niczyy prywatny uciſk nie użyię, lecz iedynie iey dla obrony całości granic, odzyſkania ſamowładności Narodu, i ugruntowania powſzechney wolności używać będę. Tak mi Panie Boże dopomoż i niewinna męka *Syna* Jego."

7mo. Jnne wſzyſtkie ſzczególne urządzenia, Rada ſama przepiſze, tak dla ſiebie, iak dla wydziałow, i kancellaryi ſwoiey.

8vo. Zachowuię ſobie rozſzerzenie i wyſzczegolnienie tey organizacyi, iako też przydanie osób do Rady, gdy albo z żądania oby-

watelow, albo ze zdania Rady, albo z mego własnego przekonania uyźrzę w tym istotną potrzebę Narodu. Dan w Obozie pod Połańcem, dnia 10. Maja 1794. Roku.

Podpisano

Tadeusz Kościuszko.

ORGANIZACYA

Deputacyi Centralney dla Wielkiego Xięstwa Litewskiego.

Rada naywyższa narodowa.

Gdy dla bliższego dozoru i dzielnieyszey exekucyi uznana iest potrzeba Deputacyi centralney w W. Xięstwie Litewskim, przeto Rada naywyższa narodowa dopełniaiąc włożonego na siebie obowiąz-

ku przez Naczelnika siły zbroyney następuiące daie urządzenie i przepisy teyże Deputacyi: 1mo. Co do składu Deputacyi. 2do. Co do ogólnych Deputacyi obowiązków. 3tio Co do podziałow pracy między członki Deputacyi, i ich szczególnych obowiązkow. 4to. Co do sposobu postępowania w Deputacyi.

ARTYKUŁ I.

Skład Deputacyi Centralney w Wielkim Xięstwie Litewskim.

1mo. Siedmiu deputowanych składać będzie Deputacyą centralną w wielkim Xięstwie Litewskim.

2do. Będzie dwudziestu ośmiu zastępcow, ktorzy w przypadkach

niżey opisanych zastępować maią mieysca deputowanych, i których obowiązki niżey wyszczególnione będą.

3tio. Na deputowanych nominuie Rada naywyższa, Jozefa Niesiołowskiego, Woiewodę Nowogrodzkiego, Antoniego Tyzenhauza Prezydenta Wileńskiego, Jerzego Białopiotrowicza, Walentego Goreckiego, Stanisława Mirskiego, Benedykta Morykoniego, X. Dawida Pilchowskiego. Na Zastępcow nominacyą osòb 28. sameyże deputacyi centralney powierza, ażeby one z teraźnieyszey Rady zastępczey wybrała.

4to. Gdyby ktòry z deputowanych stał się słusznie podeyżrzanym Naczelnikowi siły zbroyney przez narod obranemu, lub Radzie naywyższey narodowey, lub sameyże Deputacyi o niewierność zamiarowi w akcie powstania obywatełow wyrażonemu, albo o złamanie przepisow tegoż aktu, albo o niedopełnianie zaleceń od Naczelnika siły zbroyney, lub od Rady narodowey przychodzących, Rada mocną będzie oddalić go ze składu Deputacyi większością głosow: a ieżeli gatunek przestępstwa okaże się większy, odesłać go większością głosow do sądu naywyższego kryminalnego, na miey-

sce zaś tego deputowanego, ieden z zastępcow obrany zostanie.

5to. Gdyby ktòry z deputowanych dla choroby, lub nieprzytomności w mieyscu Deputacyi, lub wezwany do inney iakiey publiczney posługi, niemógł w niey zasiadać, Deputacya wezwie tymczasowo iednego z Zastępcow na mieysce iego.

ARTYKUŁ II.

Ogólne obowiązki Deputacyi Centralney.

1mo. Ogòlne obowiązki Deputacyi centralney W. Xstwa Litew: wyrażone są w organizacyi Rady narodowey, w punkcie 2gim artykału II. w słowach: Deputacya

centralna będzie narzędziem wykonawczym Naczelnika siły zbroyney i Rady naywyższey narodowey, tak iak inne pośrzednicze władze, podług aktu powstania.

2do. Deputacyi zatym centralney powinnością iest wypełniać ściśle zalecenia Naczelnika siły zbroyney, lub Rady narodowey, nad które nic sama ani uchwalać, ani tłómaczyć, ani wykonywać niepowinna, pod odpowiedzialnością.

3tio. Deputacya centralna dla przesyłania swych rezolucyi, i odbierania rapportow będzie utrzymywała ciągłą i dostateczną korrespondencyą z kommissyami porządkowemi i sądami kryminal-

nemi w W. Xſtwie Litewſkim.

4to. Opatrzy całość i beſpieczeńſtwo archiwow narodowych w ſwoiey prowincyi.

5to. Przesyłać będzie co tydzień, a gdy będzie potrzeba i częściey, Radzie narodowey rapport, o wſzelkich deliberacyach i rezolucyach ſwoich, tudzież donieſienia, iakie odbierać będzie od Kommiſsyow Porządkowych i ſądow kryminalnych w ſwoiey prowincyi.

ARTYKUŁ III.

Podział pracy między członki Deputacyi Centralney, i ſzczególne ich obowiązki.

1mo. Deputacya centralna podzielone mieć będzie prace ſwoie

na ſiedm wydziałow, to ieſt: 1ſzy wydział porządku; 2gi bezpieczeńſtwa; 3ci ſprawiedliwości; 4ty ſkarbu; 5ty żywności; 6ty potrzeb woyſkowych; 7my inſtrukcyi narodowey.

2do. Do wydziału porządku, nominuie Rada naywyżſza, *Antoniego Tyzenhauza* Prezydenta wileńſkiego. Do wydziału bezpieczeńſtwa, *Walentego Goreckiego*. Do wydziału ſprawiedliwości *Stanisława Mirſkiego*. Do wydziału ſkarbu *Jozefa Nieſiołowſkiego*, Woiewodę nowogrodzkiego. Do wydziału żywności *Benedykta Morykoniego*. Do wydziału potrzeb woyſkowych *Jerzego Białopiotro-*

wicza: Do wydziału inſtrukcyi Xdza *Dawida Pilchowſkiego.*

3tio. Do każdego wydziału Deputacya wezwie zaſtępcow, ktòrzy w ſwoich wydziałach, do których wezwanemi zoſtaną, pod dozorem Deputowanego pracować obowiązani będą; innych zaś użycie na wysyłanie ich do woiewodztw i powiatow, aby na mieyscu dopilnowali ſkutku zaleceń od Naczelnika ſiły zbroyney, lub Rady wychodzących, do czego ich potrzebnemi inſtrukcyami opatrywać będzie.

4to. Do wydziału porządku należeć będą. 1mo. Drogi. 2do. Poczta liſtowa i wozowa. 3tio. Goń-

ce. 4to. Przewozy, czyli transporta ziemią i wodą. 5to. Ogłaszanie i przesyłanie do kogo należy wszelkich urządzeń, i rezolucyi Naczelnika siły zbroyney, Rady naywyższey narodowey, i Deputacyi centralney.

5to. Do wydziału bezpieczeństwa należeć będą. 1mo. Rewizya papierow podeyźrzanych. 2do. Rewizya domow podeyźrzanych. 3tio Paszporta. 4to. Sledzenie, oraz examinowanie ludzi podeyźrzanych i swawolnych. 5to. Aresztacye, albo za delacyą wyraźną i podpisem donoszącego, albo za dostarczeniem dowodow, albo za znalezieniem ich przez sam wydział

bezpieczeństwa. 6to. Dozor nad więźniami i opatrywaniem ich potrzeb. 7mo. Odsyłanie obwinionych do Sądu Kryminalnego.

6to. Do wydziału ſprawiedliwości należeć będą. 1mo. Opieka nad więźniami. 2do. Dozor poſtępowania ſądow kryminalnych. 3tio. Dozor exekucyi wyrokow ſądowych.

7mo. Do wydziału ſkarbu należeć będą. 1mo. Dozor całości i użycia dobrowolnych ofiar obywatelſkich. 2do. Sekweſtracya dobr zdraycow oyczyzny, przekonanych ſądownie, i dozor adminiſtracyi onych. 3tio. Dozor adminiſtracyi dóbr narodowych, i wſzel-

kich przychodow publicznych, podług instruktarza od Rady naywyższey, przepisać się maiącego. 4to. Dozor administracyi kassy narodowey w W. Xstwie Litew: tak co do iey przychodu, iako i wydatku.

8vo. Do wydziału żywności, należeć będzie. 1mo. Dozor gospodarstwa rolniczego, i staranie się, aby ziemia odłogiem niezostawała. 2do. Wiadomość dostateczna o wielości i gatunku żywności. 3tio. Założenie magazynow żywności i furażow, oraz dozor konserwacyi onych. 4to. Przygotowanie wszelkich furażow i żywności do użycia. 5to. Dozor nad mły-

nami, wiatrakami, piekarniami i browarami. 6to. Zapomożenia publiczne dla obywatelow żywności potrzebuiących. 7mo. Handel wewnętrzny i zewnętrzny z produktów kraiowych.

9no. Do wydziału potrzeb woyſkowych należeć będzie. 1mo. Uſkutecznienie rekwizycyi ludzi do woyſka żądaney przez Naczelnika ſiły zbroyney. 2do. Dozor ćwiczenia woyſkowego mieyscowego, podług przepisow nayważſzego Naczelnika. 3tio. Dozor uzbroienia i ćwiczenia wſzyſtkich obywatelow mieſzkańcow ziemi Polſkiey po wſiach, miaſteczkach i miaſtach, podług przepisu tegoż

Naczelnika. 4to. Dozor fabryk i rękodzieł potrzebnych do zapewnienia żołnierzowi wszelkiego odzienia, oraz broni i wszelkiey ammunicyi woiennych. 5to. Zakupowanie broni, odzienia, ammunicyi i t. d. 6to Składy woienne i zbroiownie. 7mo. Dostarczenie koni woiennych. 8vo. Dostarczenie dla woyska narodowego wszelkich iego potrzeb, podług rekwizycyi Naczelnika siły zbroyney, lub iego podkommendnych do tego umocowanych. 9no. Opatrzenie we wszystko, mieysc obronnych, podług rekwizycyi tegoż Naczelnika, lub iego podkommendnych do tego umocowanych.

10mo. Do wydziału inſtrukcyi należeć będzie. 1mo. Dozor oświecenia powſzechnego, to ieſt: dozor nad wſzyſtkiemi ſzkołami, tudzież nad wſzyſtkiemi uſtanowieniami do edukacyi ściągaiącemi ſię. 2do. Rozſzerzenie ducha narodowego przez gazety i inne pisma, przez nauki ludowi dawać ſię maiące, tak w kościołach, iak na wſzelkich publicznych ſchadzkach, przez zabawy i ćwiczenia, ktòre w tym celu Rada uſtanowi. 3tio. Dozor nad funduſzem edukacynyym.

11mo. Każdy z deputowanych wyznaczony do iednego z tych ſiedmiu wydziałow, będzie miał

dozor szczególny nad osobami do iego wydziału użytemi, i sam za ich przestępstwa, i złe sprawowanie się, będzie w odpowiedzi, gdyby mu dowiedzionym było, że wiedzący o tym, nie doniosł winnych Deputacyi. Co się ma rozumieć równie o zastępcach, gdy który z nich mieysce deputowanego zasiędzie.

12mo. Deputowani donosić będą deputacyi o stanie rzeczy do wydziału swego należących, uwiadomiaiąc ią, co iest uskutecznione, co nie? i podawać będą sposoby do ułatwiania exekucyi, zaleceń Naczelnika siły zbroyney, lub Rady narodowey.

13tio. Deputowani w wydziałach sobie powierzonych, układać będą rapporta do Rady narodowey, które deputacya teyże Radzie razem zabrane prześle, podług artykułu 2go, w punkcie 5. organizacyi deputacyi centralney.

ARTYKUŁ IV.

Sposob postępowania w Deputacyi Centralnèy.

1mo. Komplet deputacyi składać się będzie z 5ciu osób naymniey.

2do. Deputowani prezydować będą na sessyach koleyno, porządkiem starszeństwa wieku. Prezydencya każdego trwać będzie przez tydzień ieden.

3tio. Gdy przechodzić będą w deputacyi takie materye, któreby na czas wyciągały sekretu; deputacya ściśłę iego zachowanie, przez osobną decyzyą zaleci: a ktoby sekret wydał, oddalony będzie z deputacyi, i iako zdrayca do sądu naywyższego kryminalnego oddany.

4to. Zalecenia przychodzące od Naczelnika, lub od Rady narodowey, w całym składzie deputacyi czytane będą, i natychmiast do każdego wydziału dla exekucyi, pódług gatunku rzeczy oddane zostaną.

5to. Żądania imieniem deputacyi do Naczelnika siły zbroyney,

lub Rady iść maiące, albo też zalecenia deputacyi do kommissyi porządkowych, i sądow kryminalnych, większością zdań deputowanych stanowione będą; równość zdań prezyduiący rozwiąże.

6to. Lubo deputacya iest czystym narzędziem wykonawczym, gdyby iednak w naglących przypadkach, przyszło iey iaką przedsiębrać rezolucyą, stanowić ią ma provisorie większością głosow, podług punktu poprzedzaiącego, i natychmiast Radzie o tym rapportować.

7mo. Deputacya mieć będzie tyle osobnych protokułow na zapisywanie dyspozycyi Naczelnika i

Rady, ile ieſt wydziałow iey pracy, w które i rapporta od deputowanych ſzczególnemi wydziałami zatrudniaiących ſię zapisywane będą. Nadto mieć będzie ieden protokuł ogólny, w którym krótko treść wſzyſtkich dyſpozycyi, i rezolucyi zapisywana będzie, z wyrażeniem deputowanych przytomnych na każdey Seſsyi, i zdań ich w każdey materyi przechodzącey w deputacyi; oraz z wyrażeniem nieprzytomnych, lub z Seſsyi przed czasem wychodzących, i dla iakiey przyczyny.

8vo. Osoby do Deputacyi centralney wezwane, wykonaią przyſięgę przed deputowanym nayſtar-

ſzym wiekiem, a ten po odebraniu od nich przyſięgi, ſam ią wykona przed iednym z deputowanych, który będzie po nim nayſtarſzy wiekiem: Przyſięga ta ma bydź w obliczu ludu wykonana na naſtępuiącą rotę. " Ja NN. przyſięgam w obliczu Boga, iż zlecenia Naczelnika ſiły zbroyney i Rady naywyżſzey narodowey, wiernie wykonywać będę, władzy mi powierzoney na niczey prywatny uciſk nieużyię, lecz iedynie iey dla obrony całości kraiu, odzyſkania ſamowładności Narodu, i ugruntowania iego wolności używać będę; tak mi Panie Boże dopomoż i niewinna męka Syna Jego."

9no. Inne wſzyſtkie ſzczególne urządzenia Deputacya ſama przepiſze, tak dla ſiebie, iak dla wydziałow i Kancellaryi ſwoiey.

10mo. Zachowuie ſobie Rada naywyżſza rozſzerzenie i wyſzczególnienie tey Organizacyi, jiako też przydanie osób do Deputacyi Centralney, gdy tego potrzeba, Prowincyi W. Xięſtwa Litt: albo też ogólny intereſs wyciągać będzie.

Dan w Warſzawie na Seſsyi Rady dnia 1. Czerwca 1794. Roku.

ORGANIZACYA
KOMMISSYY PORZĄDKOWYCH.

Rada Naywyższa Narodowa.

Dopełniaiąc woli obywatelow w Akcie powstania pod artykułem VI. wyrażoney, następuiące ogłasza urządzenie i przepisy dla wszystkich Kommissyy Porządkowych w Polszcze, i Litwie. 1mo. Co do składu Kommissyy. 2do. Co do ogólnych Kommissyy obowiązkow. 3tio. Co do podziału pracy między członki Kommissyy i ich szczególnych obowiązkow. 4to. Co do sposobu postępowania w Kommissyi.

ARTYKUŁ I.

Skład Kommissyy Porządkowych.

1mo. Kommissya Porządkowa składać się będzie z osób 21.

2do. Osoby te sami z pomiędzy siebie wybiorą obywatele, znane z gorliwości, cnoty obywatelskiey, i nieskalanego w niczym życia, tak w prywatnych, iak w publicznych obowiązkach: a to w tym składzie, aby było ośm osób z właścicielow ziemskich, ośm z mieyskich, a pięć z duchownych. Zważać także maią obywatele, aby w tych mieyscach, gdzie znayduią się obywatele wyznania Unickiego, lub Græco-Oryentalnych, tak świeccy, iak i duchowni do składu Kommissyi

misſyi wezwanemi byli, o czym rapportować powinni Radzie narodowey.

3tio. Gdyby przypadkiem osoba iaka nie obywatelſkiego ducha, lub mniey zdatna, albo opieſzała w wykonywaniu ſwych obowiązkow, weſzła w grono kommisſyi; Rada narodowa zainformowana o tym, mocna będzie oddalić ią, a inną na iey mieysce wyznaczyć.

4to. Gdyby który z kommisſarzow ſtał ſię ſłuſznie podeyźrzanym Naczelnikowi ſiły zbroyney, lub Radzie naywyżſzey narodowey, lub ſameyże kommisſyi, o niewierność zamiarowi w akcie powſtania obywatelów wyrażone-

mu; albo o złamanie przepisów tegoż aktu, albo o niedopełnienie zaleceń od Naczelnika siły zbroyney, i od Rady narodowey przychodzących; Rady obowiązkiem będzie oddalić go od składu kommissyi: a gdyby był większy gatunek przestępstwa, odesłać go większością głosów, do sądu naywyższego kryminalnego; na iego zaś mieysce inną osobę nominować.

5to. Równie, gdyby który z kommissarzów do innych dla oyczyzny obowiązków od Naczelnika, lub Rady naywyższey narodowey był wezwany; Rada innego na iego mieysce nominować ma.

ARTYKUŁ II.

Ogólne obowiązki kommissyi.

1mo. Ogólne obowiązki kommissyi, obięte są w akcie powstania obywatelòw pod artykułem VI. w słowach: „ Kommissya będzie iedynym narzędziem wykonawczym Naczelnika siły zbroyney narodowey, i Rady nayważszey: dopełniać powinna wszelkich ich rozkazów i urządzeń stosownych do opisòw władzy, którąśmy im w powyższych punktach powierzyli. „

2do. Kommissyi zatym powinnością iest; wypełniać ściśle zalecenia Naczelnika siły zbroyney, lub Rady narodowey, nad które

nic sama, ani uchwalić, ani tłumaczyć, ani wykonywać niepowinna, pod odpowiadalnością. Co więc niżey powiedziano będzie o wydziałach porządku, bespieczeństwa, sprawiedliwości, skarbu, żywności, potrzeb woyskowych, instrukcyi narodowey; we wszystkich tych obiektach tyle tylko kommissya porządkowa czynną będzie, ile iey to wyraźnie Naczelnik siły zbroyney, lub Rada naywyższa zaleci.

3tio. Dla ułatwienia porządnego wykonania, i zapewnienia się o nim, podzieli kommissya swoie woiewodztwo, lub powiat na dozory, tysiąc a naywięcey tysiąc

dwieście mieſzkańców goſpodarzów obeymuiące; nada im nazwiſka od głowney wſi, lub miaſteczka; poſtanowi w każdym dozorcę, człowieka zdatnego i poczciwego, i co tydzień ſobie o ſtanie dozoru do każdego dozorcy należącego, i o wykonaniu w nim zaleceń przez ſiebie ogłoſzonych, rapport dawać nakaże.

4to. Kommiſsye porządkowe będą utrzymywały ciągłą i doſtateczną korreſpondencyą z Radą narodową, a w wielkim xięſtwie Litewſkim z deputacyą centralną którym co tydzień, a gdy będzie trzeba i częściey rapport przesyłać powinny. Kommiſsya zaś

mieyscowa, gdzie się Naczelnik znaydować będzie, oprócz rapportu zwyczaynego do Rady, takoweż rapporta Naczelnikowi przesyłać ma: równie i każda inna, któreyby to Naczelnik zalecił.

5to. Kommissye opatrzą całość i bezpieczeństwo archiwów publicznych w swoim woiewodztwie, lub powiecie znayduiących się, i mieć ie będą pod dozorem swoim.

ARTYKUŁ III.

Podział pracy między członki Kommissyy Porządkowych i ich szczególne obowiązki.

1mo. Kommissye porządkowe podzielą prace swoie na siedm wydziałow, to iest: 1wszy wydział

porządku. 2gi Bezpieczeństwa. 3ci Sprawiedliwości. 4ty Skarbu. 5ty Zywności. 6ty Potrzeb woyskowych. 7my Instrukcyi narodowey.

2do. Do każdego z tych siedmiu wydziałow przeznaczą po trzech kommissarzow, którzy będą szczególnie wydziałem sobie powierzonym zawiadywali, i nawzaiem siebie wyręczali. Przy każdym wydziale ieden przynaymniey kommissarz ciągle znaydować się powinien.

3tio. Do wydziału porządku należyć będą. 1mo. Drogi. 2do. Poczta listowa i wozowa. 3tio. Gońce. 4to. Przewozy, czyli transporta ziemią i wodą. 5to. Ogłaszanie

i przesyłanie, do kogo należy, wſzelkich urządzeń i rezolucyi Naczelnika ſiły zbroyney, Rady naywyżſzey narodowey, deputacyi centralney w Litwie, i kommiſsyi porządkowey mieyscowey.

4to. Do wydziału beſpieczeńſtwa należyć będą. 1mo. Rewizya papierow podeyźrzanych. 2do. Rewizya domów podeyźrzanych. 3tio. Paſzporta. 4to. Sledzenie, oraz examinowanie ludzi podeyźrzanych i ſwawolnych. 5to. Areſztacye, albo za delacyą wyraźną z podpisem donoſzącego, albo za doſtarczeniem dowodów, albo za znalezieniem ich przez ſam wydział bezpieczeńſtwa. 6to. Dozor nad

więźniami i opatrywaniu ich potrzeb. 7mo. Donoszenie o aresztowanych sądowi kryminalnemu, ażeby ten wedle obowiązków swych postąpił.

5to. Do wydziału sprawiedliwości należyć będą. 1mo. Opieka nad więźniami. 2do. Dozor nad regularnym zasiadeniem i pilnym sprawiedliwości odbywaniem przez sądy kryminalne. 3tio. Dozor exekucyi wyrokow sądowych. Dozor ten w woiewództwie, ta kommissya mieć będzie, przy którey znayduie się sąd kryminalny.

6to. Do wydziału skarbu należyć będą: 1mo. Dozor dobrowolnych ofiar obywatelskich. 2do. Do-

zor wſzelkich dochodow publicznych, podług inſtruktarza od Rady naywyżſzey przepisać ſię maiącego.

7mo. Do wydziału żywności należyć będzie: 1mo. Zachęcanie i ſtaranie ſię, aby ziemia odłogiem niezoſtawała. 2do. Wiadomość doſtateczna o gatunku i wielości żywności. 3tio. Dozor nad magazynami żywności i furażami, oraz dozor konserwacyi onych. 4to. Przygotowanie wſzelkich furażów i żywności do użycia. 5to. Dozor nad młynami, wiatrakami, piekarniami i browarami. 6to. Zapomożenia publiczne dla obywatelów, żywności potrzebuiących. 7mo.

Handel wewnętrzny i zewnętrzny z produktow kraiowych.

8vo. Do wydziału potrzeb woyskowych należyć będzie: 1mo. Uskutecznienie rekwizycyi ludzi do woyska, żądaney przez Naczelnika siły zbroyney. 2do. Dozor ćwiczenia mieyscowego woyskowego: wyiąwszy fortece i mieysca obronne, gdzieby do tego od Naczelnika kommendant był umocowany. W takim przypadku, kommendant kommunikować będzie kommissyi swoie układy, do których od kommissyi wszelką pomoc mieć daną powinien, a kommissya Radzie o tym, co kommendant czyni względem obrony miey-

scowey, wiernie donosić ma. 3tio. Dozor uzbroienia i ćwiczenia wszystkich mieszkańców woiewodztwa, lub powiatu po wsiach, miasteczkach i miastach, podług przepisow tegoż Naczelnika. 4to. Dozor fabryk i rękodzieł potrzebnych do zapewnienia żołnierzowi wszelkiego odzienia, oraz broni i wszelkich ammunicyy woiennych. 5to. Zakupienie broni, odzienia, ammunicyi i t. d. 6to. Składy woienne i zbroiownie. 7mo. Dostarczenie koni dla woyska. 8vo. Dostarczenie dla woyska narodowego wszelkich iego potrzeb, podług rekwizycyi Naczelnika siły zbroyney, lub iego podkommendnych do te-

go umocowanych. 9no. Opatrzenie we wſzyſtko mieysc obronnych, podług rekwizycyi tegoż Naczelnika, lub iego podkommendnych do tego umocowanych.

9no. Do wydziału inſtrukcyi należyć będzie: 1mo. Dozor oświecenia powſzechnego, to ieſt: Dozor nad wſzyſtkiemi ſzkołami, tudzież nad wſzyſtkiemi uſtanowieniami do edukacyi ściągaiącemi ſię. 2do. Rozſzerzenie ducha narodowego przez gazety i inne pisma, przez nauki ludowi dawać ſię maiące, tak w kościołach, iak na wſzelkich publicznych ſchadzkach, przez zabawy i ćwiczenia, które w tym celu Rada uſtanowi.

3tio. Dozor nad funduſzem edukacyynym.

10mo. Kommiſsarze do iednego z tych ſiedmiu wydziałów wyznaczeni, będą mieli dozor ſzczególny nad osobami do ſwych wydziałów użytemi, i ſami za ich przeſtępſtwa i złe ſprawowanie ſię, będą w odpowiedzi, gdyby im dowiedziono było, że wiedzący o tym nie donieśli kommiſsyi winnych.

11mo. Kommiſsarze donoſić będą kommiſsyi o ſtanie rzeczy do wydziału ſwego należących, uwiadomiaiąc ią, co ieſt uſkutecznione, co nie, i podawać będą ſposoby do ułatwienia exekucyi zaleceń Naczelnika ſiły zbroyney, lub Rady narodowey.

12do. Kommiſsarze w wydziałach ſobie powierzonych układać będą rapporta do Rady narodowey, ktòre kommiſsya teyże Radzie, z dołączeniem ſwego, prześle, podług artykułu II. w punkcie 4, organizacyi kommiſsyi.

13tio. Oſtrzega ſię, iż we wſzyſtkich wydziałach wyżey wzmiankowanych kommiſsye porządkowe tyle czynne będą, ile ich do tego zalecenia Naczelnika ſiły zbroyney, lub Rady narodowey upoważnią.

ARTYKUŁ IV.

Sposob poſtępowania w Kommiſsyach Porządkowych.

1mo. Komplet kommiſsyi ſkła-

dać się będzie z siedmiu członkow naymniey.

2do. Prezydować w niey będą kommissarze koleyno porządkiem starszeństwa wieku. Prezydencya każdego trwać będzie przez tydzień ieden.

3tio. Gdy kommissya *in pleno* zasiada, wstęp na iey posiedzenia nikomu bez potrzeby niepowinien bydź pozwalany.

4to. Zalecenia przychodzące od Naczelnika, lub od Rady narodowey, a w Litwie i od deputacyi centralney, w całym składzie kommissyi czytane będą, i natychmiast do każdego wydziału dla exekucyi, podług gatunku rzeczy, oddane zostaną.

5to. Żądania imieniem kommissyi do Naczelnika siły zbroyney, lub do Rady iść maiące, większością zdań kommissarzów stanowione będą. Rôwność zdań prezyduiący rozwiąże.

6to. Lubo kommissye, podług aktu powstania narodowego, są czystym narzędziem wykonawczym: gdyby iednak w nagłym i nieprzewidzianym przypadku, przyszło im iaką przedsiębrać rezolucyą, stanowić ią maią *provisorie* większością głosow, podług punktu poprzedzaiącego, i natychmiast o tym Radzie rapportować.

7mo. Kommissye mieć będą tyle osobnych protokułow na zapi-

sywanie dyſpozycyi Naczelnika i Rady, ile ieſt wydziałów ich pracy, w które i rapporta od kommiſsarzów, ſzczególnemi wydziałami zatrudniaiących ſię wpisywać maią; Nadto mieć będą ieden protokuł ogólny, w którym krótko treść wſzyſtkich dyſpozycyi i rezolucyi, zapisywana będzie, z wyrażeniem kommiſsarzów przytomnych na każdey ſeſsyi i zdań ich w każdey materyi przechodzącey w kommiſsyi; oraz z wyrażeniem nieprzytomnych, lub z ſeſsyi przed czasem wychodzących i dla iakiey przyczyny.

8vo. Ponieważ Kommiſsye Porządkowe niemogą ſię obeyść bez

wydatku, a ofiary dobrowolne, podług swego przeznaczenia, powinny iść na potrzeby kraiu; przeto używać maią prawa seymu konstytucyinego, obmyślaiącego fundusz na wydatki kommissyy porządkowych, cywilno-woyskowemi zwanych.

9no. Osoby do kommissyi wezwane, wykonaią przysięgę przed kommissarzem naystarszym wiekiem, a ten po odebraniu od nich przysięgi, sam ią wykona przed iednym z kommissarzow, który będzie po nim naystarszy wiekiem. Przysięga ta ma bydź w obliczu ludu wykonana na następuiącą rotę: „ Ja NN. przysięgam w obli-

„ czu Boga, iż zalecenia Naczel-
„ nika siły zbroyney i Rady nay-
„ wyższey narodowey (w Litwie
„ deputacyi centralney) wiernie
„ wykonywać będę; władzy mi po-
„ wierzoney na niczyy prywatny
„ ucisk nieużyię; lecz iedynie iey
„ dla obrony całości kraiu, od-
„ zyskania samowładnosci naro-
„ du i ugruntowania iego wolno-
„ ści używać będę; tak mi Boże
„ dopomoż i niewinna męka Sy-
„ na Jego. „

10mo. Jnne wszystkie szczególne urządzenia kommissya sama przepisze, tak dla siebie, iak dla wydziałów i kancellaryi swoiey.

11mo. Zachowuie sobie Rada

naywyższa rozſzerzenie i wyſzczegolnienie tey organizacyi, iako też przydanie osob do kommiſsyy porządkowych, gdy tego potrzeba woiewództwa, lub powiatu, albo też ogólny intereſs narodu wyciągać będzie.

Działo ſię w Warſzawie na ſeſsyi Rady, dnia 30. mieſiąca Maia 1794. Roku.

Jgnacy Wyſs: ZAKRZEWSKI
Prez: Miaſta War:

ORGANIZACYA
Sądow kryminalnych woiewódzkich i powiatowych.

Rada naywyższa narodowa.

Dopełniaiąc obowiązku na ſiebie

włożonego pod artykułem VII. aktu powstania, następuiące dla sądów kryminalnych każdego woiewodztwa w koronie, iako też każdego woiewodztwa i powiatu w Litwie przepisuie prawidła. 1mo. Co do składu sądów kryminalnych. 2do. Co do spraw sądom kryminalnym woiewodzkim i powiatowym należących. 3tio. Co do kar zbrodniom wymierzać się maiących. 4to. Co do postępowania w sądzie, czyli procesie spraw kryminalnych.

ARTYTUŁ I.

Skład sądow kryminalnych.

1mo. Sąd kryminalny ieden będzie na całe woiewodztwo w Ko-

ronie; w Litwie zaś w każdym woiewodztwie i powiecie. Sąd ten zasiadać będzie w stołecznym mieście swego woiewodztwa, lub powiatu.

2do. Sąd kryminalny składać się będzie z 12. Sędziow, których Rada narodowa, podług punktu osmego w akcie powstania wyznaczy.

3tio. Komplet naymniey z osób 7. składać się ma. Starszy wiekiem prezydować będzie.

4to. Sąd iednego z grona swego do utrzymywania sentencyonarza iednomyślnością, albo większością głosów obierze, tudzież pisarza sądu swego i regenta iedno-

myślnością, albo większością głosow wyznaczy, i od nich przysięgę odbierze.

5to. Sessye maią bydź co dzień wyiąwszy niedziele i święta. Zaczynać się maią od 8mey godziny z rana, trwać do 1wszey z południa. O potrzebie po południowych sessyi, kiedyby bydź miały, sam sąd decydować będzie.

ARTYKUŁ II.

Co do spraw sądom kryminalnym woiewodzkim, lub powiatowym należących.

1mo. Do sądow kryminalnych woiewodzkich, lub powiatowych, należyć będą sprawy, w których idzie o poznanie i ukaranie zbro-

dni przeciwko powstaniu narodowemu popełnioney. Termin normalny powstania narodowego brać się powinien od momentu powstania, każdego w szczególności woiewodztwa, lub powiatu. Zbrodnie przeciwko powstaniu narodowemu są. 1mo. Oporne nieposłuszeństwo rozkazom Naczelnika, lub magistratur w akcie powstania ustanowionych. Która to zbrodnia w wielkości swoiey tym iest cięższa i za cięższą brana bydź powinna, im pewnieyszą i bliższą dla całego narodu zgubę przynosić może; tak dalece, że ważność rzeczy rozkazem zaiętey, iest miarą wielkości występkow. 2do. Bu-

rzenie ſpokoyności publiczney przez poburzanie ludu we wſiach i miaſtach do buntu, do wewnętrznego niepokoiu, pismem, publicznym mówieniem, albo ſkrytym poduſzczaniem. 3tio. Buntowanie woyſka i namawianie go iakiemikolwiek ſposobami, do nie ſłuchania kommendy woyſkowey, lub ordynansów i rozkazów naywyżſzego rządu. 4to. Zabieranie dochodów pnblicznych. 5to. Usunięcie ſię od obrony kraiu, lub usuwanie drugich; co ieſt uięciem ſiły narodowey i zmnieyſzeniem mocy do oparcia ſię nieprzyiaciołom, od każdego obywatela narodowi świętobliwie winney.

2do. Do ſądow kryminalnych woiewodzkich, lub powiatowych, należą wyſtępki, czyli zbrodnie zdrady publiczney, iakie ſą naſtępuiące: 1mo. Wprowadzenie nieprzyiaciela do własney oyczyzny. 2do. Branie od niego pensyi, ſtwierdzone danym od oſkarżonego rewersem, lub iego wyznaniem, lub świadectwem oczywiſtym inkwizycyą popartem. 3tio. Rozdawanie pieniędzy od nieprzyiaciela wziętych osobom na urzędach, lub funkcyach kraiowych znayduiącym ſię. 4to. Szpiegowanie, korreſpondencye i zmowy na oyczyznę z nieprzyiacielem, donoſzenie mu o mocy, lub ſłabości ſił narodowych,

F 2

werbowanie dla niego, i doſtawianie mu broni; w tych wſzyſtkich zbrodniach pilno mieć uwagę należy, kto herſztem i dowodzcą, a kto ieſt użytym przez herſzta narzędziem. Pierwſzych kara powinna bydź prędſza i daleko cięższa.

3tio. Do ſądow kryminalnych woiewodzkich, lub powiatowych należą. 1mo. Sprawy uczynionego gwałtu osobom przez dobrowolne i rozmyślne komu odięcie życia. 2do. Targnięcie ſię na cudzą wolność. 3tio. Gwałtowne odebranie maiątku. 4to. Kradzież. 5to. Sprawy kryminalne, ktòre oſtatnim prawem ſeymu konſtytucyinego oddane zoſtały ſądom ziemian-

ſkim, i appellacyinym wydziałowym mieyſkim.

ARTYKUŁ III.

Co do kar zbrodniom wymierzać ſię maiących.

1mo. Zbrodnie przeciwko powſtaniu narodowemu przez bunt własny, albo przez buntowanie drugich; zbrodnie przeciwko narodowi zdrady publiczney przez wprowadzenie nieprzyiaciela do kraiu, ſzpiegowanie, korreſpondencye, zmowy na oyczyznę z nieprzyiacielem, werbowanie dla niego, i doſtarczanie mu broni; zbrodnie uczynionego gwałtu osobie, przez dobrowolne i rozmyślne odięcie życia; karze śmierci podpadać bę-

dą, która naywięcey rzucać powinna postrachu, a zatym powinna bydź zawsze karą publiczną: spełnioną iednak prostym odięciem życia, bez żadney męczarni na winowaycy.

2do. Zbrodnie opornego nieposłuszeństwa rozkazom Naczelnika, i narodowych magistratur, iako większą, lub mnieyszą oyczyznie przynoszące szkodę, tak też kara dla nich równie stopniowaną bydź powinna; a zatym tey zbrodni podług iey wielkości kara więzienia, pozbawienia obywatelstwa, odsądzenia od urzędu, wymierzana bydź powinna. Każda z tych kar zwolnioną, lub stężoną bydź mo-

że, przez przedłużenie, lub ſkrócenie czasu, przez utracenie wſzyſtkich prerogatyw obywatelſtwa, albo ich części, przez przydanie infamii, i ſtracenie części maiątku &c:

3tio. Złączenie gwałtu z opornym niepoſłuſzeńſtwem, utraceniem wolności na zawſze karane bydź ma, a nawet i karze śmierci podlegać może.

4to. Branie pensyi od obcych, przekupywanie osób na urzędach będących, wygnaniem z kraiu, konfiſkatą maiątku, odsądzeniem *ab omni activitate*, i od możności poſiadania iakiegokolwiek urzędu, na zawſze ukarane bydź powinny.

5to. W czaſie zaś powſtania narodowego i woyny z nieprzyiaciołami, branie od nich pod iakimkolwiek pozorem pieniędzy, śmiercią ukarane bydź powinno.

6to. Zabieranie dochodów publicznych, karze wiecznego więzienia, infamii, nagrodzenia z maiątku w dwoynasòb ſzkody ſkarbowi, podpadać będzie.

7mo. Usunięcie ſię od obrony kraiu, lub usuwanie drugich, ſekweſtracyą maiątku, a za powtorzonym niepoſtuſzeńſtwem na zawołanie rządu, zabronieniem na zawſze powrotu do oyczyzny, z odpadnięciem właśnego prawa do maiątku, ukarane bydź powinno.

8vo. Zbrodnie gwałtu przeciwko wolności osobiftey, więzieniem publicznym; zbrodnie przez gwałtowne maiątku wydarcie, więzieniem publicznym i nadgrodzeniem fzkody, kradzież, więzieniem publicznym i pracą, z przeznaczeniem czasu i gatunku pracy, karanemi bydź maią.

ARTYKUŁ IV.

O poftępowaniu w fądzie, czyli processie fpraw kryminalnych.

1mo. Sprawy do tego fądu nie mogą bydź inne wprowadzane, tylko o zbrodnie, które w ninieyfzey organizacyi fą wyrażone, kiedy albo delacya do fądu przez podaiącego ią obywatela na pismie ieft

podana, i podpisana, albo kiedy od wydziału bezpieczeństwa dostarczone są sądowi kryminalnemu ,dowody na pismie. Na ten czas sąd rozkaże oskarżycielom publicznym, aby od nich podpisany pozew oskarżonemu, ieżeli iest w mieyscu przytomny, albo iuż aresztowany, natychmiast był oddany; i sprawa we trzy dni do sądu wprowadzona bydź powinna. Jeżeli zaś osoba nie iest przytomna, tedy w miarę oddalenia iey od mieysca, pozwy edyktalne po rogach miasta przybite, i w gazetach ogłoszone, z terminem naydaley trzech miesięcy powinny bydź wydane. W takowych wszystkich

ſprawach oſkarżyciele publiczni, ieżeli niebędzie delatora, ſami, ieżeli będzie delator, wraz z nim czynić powinni, i delator od ſkargi, bez ściągnienia na ſiebie kary, odſtępować niemoże. Delacye żony przeciwko mężowi, dzieci przeciwko rodzicom, przyymowane bydź niemogą.

2do. W ſprawach przeciwko powſtaniu narodowemu, zdrady publiczney, w ſprawach zaboyſtwa i kradzieży, osoba oſkarżona z areſztu przez wydział bezpieczeńſtwa, albo przez ſąd kryminalny nakazanego, odpowiadać będzie. Który to areſzt niebędąc karą, ale śrzodkiem ſprawiedliwości, powi-

nien bydź różnym od więzienia publicznego, tak iżby w nim więźniowie żadney niepotrzebney nie doznawali przykrości i niewygody.

3tio. W przypadku fałszywey delacyi, delator w proporcyą wielkości zbrodni zadaney, dłuższym albo krótszym więzieniem publicznym, naymniey do dwóch niedziel, a naywięcey do pół roku karanym bydź powinien.

4to. Pozew ma bydź w słowach iasnych, wyrażać rzecz dokładnie: kto? kogo? o iaki występek? na skazanie iakiey kary, i na iaki termin pozywa.

5to. Sąd obwinionemu wyznaczy ku obronie i pomocy obrońcę, z

poczciwości i biegłości w prawie znanego, od obwinionego wybranego, albo przynaymniey nieexcypowanego, a obwinionemu samemu w swoiey sprawie stawać, do obrony swego obrońcy przymawiać się, nigdy wzbronionym bydź nie ma.

6to. Z przyczyny iedney tylko obwinionego choroby, świadectwem zaprzysięgłego doktora stwierdzoney, termin stawania może bydź przedłużony; inaczey na terminie w pozwie wyznaczonym, sprawą w sądzie popierana bydź powinna. W sprawach zaocznych dekret niewzruszoną moc i wykonanie mieć będzie, zawsze iednak ia-

kwizycyą z świadków poprzedzony i dowodami na piśmie poparty.

7mo. Od zaczęścia ſprawy aż do iey końca, całe poſtępowanie ſądu kryminalnego iawnie, i w przytomności arbitrów bydź powinno, oprocz indagacyi, inkwizycycyi i namow, o których niżey.

8vo. Wſzyſtkie akceſsoria iakie tylko w przydadłey ſprawie mogą mieć mieysce, ſtrony obydwie przełożyć naprzód powinny ſądowi. Sąd wſzyſtkie w całkowitym obięciu wziąwſzy na namowę, osobno na każde wotuiąc wnieſienie, za iednym i pierwſzym ułatwi uſtępem.

9no. Im większy ieſt wyſtępek, im przykładnieyſzą ściąga karę, tym dowody przekonania winowaycy powinny bydź oczywiſtſze.

10mo. Indagacya dobrowolna z oſkarżonego, równie iak inkwizycya, czyli ſposób doyścia: ieżeli oſkarżony winny ieſt wyſtępku, albo nie? ſłuchana będzie przed tym całym ſądem, który wyrok na oſkarżonego wydawać będzie.

11mo. Punkta do indagacyi, czyli dobrowolnego wyznania, zgodne bydź powinny z propozycyą w terminie wyrażoną, i z dowodami na piśmie znayduiącemi ſię; punkta do inkwizycyi ſtosowne do pun-

ktow indagacyy i do famegoż dobrowolnego zeznania.

12mo. Swiadkowie przed zeznaniem świadectw przyfiądz powinni: że prawdy nie zataią, i famę prawdę zeznaią; fkarżący: że świadkow nieprzekupił. Z ofkarżonego w żadnym przydadku przyfięga wyciąganą bydź niepowinna. Przyznanie świadków przed fłuchaniem świadectw bydź powinno. Każdy człowiek maiący zupełne zmyfły, i o żadną nie notowany zbrodnię, może bydź świadkiem, byleby uie miał żadnego wfpólnictwa w wyftępku, o który rzecz idzie.

13tio. Punkta do inkwizycyi powinny bydź obwinionemu kommunikowane, i uwagi względem nich od niegoż słuchane; po wysłuchanych inkwizycyach, każdy punkt zeznania drugi raz głośno ma bydź przeczytany, ażeby myłki w zapisaniu nie było. Jeżeliby się iaka przeciwność w zeznaniach znaydowała, konfrontacya świadków przed tymże sądem ma nastąpić. Punkta zeznań świadków te, które obwinionego przekonywaią, powinny bydź obwinionemu kommunikowane; i ieżeliby żądał konfrontacyi ze świadkami, ta mu odmowioną bydź niepowinna.

14to. Po wysłuchaney inkwizycyi, sąd przystąpi do ostatniego wyroku, w którym ma uznać: albo że obwiniony zupełnie iest niewinny, albo że obwinionemu występek nie iest dowiedziony, albo że obwinionemu zadany występek zupełnie iest dowiedziony. W pierwszym przypadku sąd ma ogłosić zupełną wolność, niewinność, i nieskażony honor obwinionego; a na delatora, ieżeliby się w tey sprawie znaydował, wskaże karę wzwyż przepisaną. W drugim przypadku, sąd obwinionego wolnym od kary ma uznac, równie iako i delatora. W trzecim przypadku, sąd obwinio-

nego winnym uzna, i kary nań przepisane wskaże.

15to. Ostateczney rospoczętey namowy sąd nigdy przerywać nie ma, i wszyscy sędziowie kryminalni do końca ostateczney decyzyi, zapisania oney w sentencyonarzu, i ogłoszenia sentencyi, przytomnemi bydź maią. Po takowym ogłoszeniu, żadna strona nic więcey do sądu wnosić, ani przymawiać się nie może. Dekret zaś, stosowny do sentencyi, ma bydź krótki, iasny, obeymuiący dowody występku i odwody, dokładnie pisany, i w przeciągu trzech naydaley dni po ogłoszoney sentencyi, ma bydź publikowany.

16to. Sąd nikogo winnym uznawać, i na kary wſkazywać nie ma, na fundamencie prezumpcyi; lecz: 1mo. Ten ma bydź za winnego uznany, którego wyſtępek pewnemi i oczywiſtemi dowodami ieſt dowiedziony. 2do. Na taką winowayca ſkazany powinien bydź karę, iaka wyſtępkowi ieſt wyznaczona. Dowody pewne i oczywiſte ſą te: 1mo. Swiadectwo dwóch przynaymniey oczywiſtych świadków, zgodnie względem iedney okoliczności zeznaiących. 2do. Pisma autentyczne iaśnie i niewątpliwie rzecz, o którą idzie, okazuiące. 3tio. Dobrowolne, rozmyślne i ſtałe wyznanie oſkarżonego,

17mo. W każdym przypadku prawdziwey wątpliwości, tak względem prawa, iako i względem dowodów popełnionego wyſtępku, ſąd kryminalny nie przeciwko obwinionemu, lecz na ſtronę obwinionego, w wyrokach ſwoich, wątpliwość rozwięzywać będzie.

18vo. Wyroki ſądów większością głosów zapadać będą. W przypadku równości kresek, ſprawa ma bydź do ſądu naywyżſzego kryminalnego odeſłana, z wyrażeniem zdań ſędziów, za którą propozycyą który z nich był, i z podpisami onychże.

19no. Exekucya dekretu, do wydziału bezpieczeństwa i sprawiedliwości należyć ma.

20mo. Dekreta zaoczne powinny bydź publikowane, i w wyrokach swoich przez urzędy do tego wyznaczone, co do konfiskat maiątków, dóbr, przywiedzione.

21mo. Kary dotykać powinny tylko obwinionego, a zatym czci i honorowi dzieci i krewnych bynaymniey nie szkodzić. Ktoby im ie wyrzucał, kryminalnie sądzony bydź powinien.

22do. W konfiskatach maiątku, prawa żeńskie, dziecinne z żeńskich wypływaiące, wypłata służącym, i długi kredytorom, zastrze-

żone, w beżpieczeństwie swoim bydź powinny. I te obydwa punkta w dekretach umieszczane bydź maią.

23tio. Przysięga dla sędziów kryminalnych: „ Ja N.N. przysięgam
„ Panu Bogu w Troycy Swiętey
„ iedynemu, że nominowanym będąc do sądów kryminalnych, spra-
„ wy przede mnie przychodzące,
„ podług prawa, sprawiedliwości i
„ dowodów sądzić będę. Zadne-
„ mi względami, przyiaźnią, lub
„ nienawiścią uwodzić się nie bę-
„ dę, na przyiaciela, bogatego, lub
„ ubogiego żadnego względu mieć
„ nie będę. Darów żadnych i o-
„ bietnie nie przyymę. Jndagacye
„ i inkwizycye wszelkie, wiernie

„ i ſprawiedliwie notować będę.
„ Tak mi Panie Boże dopomoż,
„ i niewinna męka Syna Iego. „

Sędziowie! oto prawidła wyczerpnione z praw przyrodzenia i ſpołeczności, które waſzemu urzędowaniu przepisuie Rada narodowa. Waſzym rękom oddany ieſt miecz ſprawiedliwości, którym karać zbrodnię powinniście. Używaycie go na ocalenie Rzeczypoſpolitey. Niechay w was widzi poſtrach wyſtępek: lecz razem niech niewinność ſkuteczną znayduie opiekę. Mieycie zawſze przed oczyma Boga i oyczyznę, a nigdy ani pobłażaniem, ani zbytnią ſurowością nie zgrzeſzycie. Dan w Warſzawie na ſeſ.

syi Rady narodowey, dnia 3. Czerwca 1794. roku.

X. Hugo Kołłątay
Prezyduiący.

Tomasz Czech, Rady
Naywyż: nar: sekr:

ORGANIZACYA
Sądu naywyższego kryminalnego.

Rada naywyższa narodowa.

Żeby w szczęśliwey powstania narodu porze, zabezpieczonym był narod od ucisku tych wszystkich urzędników, którzy chlubne maiąc przeznaczenie, przywodzić naród cały do szczęścia, do wolności, do niepodległości, i ułatwiać

mu wewnątrz śrzodki ku temu zamiarowi skuteczne, staćby się mogli przez zaniedbanie obowiązkow swoich, nadużycie urzędu i zdradzenie ufności publiczney pierwszemi zguby oyczyzny swoiey narzędziami; powodem było narodowi, w akcie powstania ustanowić sąd naywyższy kryminalny: a w obowiązkach Rady, umieścić przepisanie dla niego organizacyi. Rada narodowa dopełnienie tego obowiązku tym chętniey przyspiesza, że sama iest na czele tychże narodowych urzędów, i że każdy iey członek z przestępstw, uchoway Boże, od siebie popełnionych, w sądzie tym odpowiadać

będzie; i prawidła dla sądów nay-wyższych kryminalnych, tak w prowincyach koronnych, iako i litewskiey, przepisuie w pięciu następuiących artykułach: 1mo. Co do liczby i mieysca sądów nay-wyższych kryminalnych. 2do. Co do składu tych sądów. 3tio. Co do spraw do nich należących. 4to. Co do kar. 5to. Co do postępowania w sądach naywyższych kryminalnych.

ARTYKUŁ I.

Liczba i mieysce sądow naywyższych kryminalnych.

Dwa będą sądy naywyższe kryminalne, ieden dla prowincyy koronnych w mieyscu, gdzie Rada

narodowa, drugi dla prowincyi litewſkiey, gdzie deputacya centralna znaydować ſię będzie. Dla obudwu tych ſądów iednoſtayne Rada uſtanawia prawidła.

ARTYKUŁ II.

Co do ſkładu osob do ſądu naywyżſzego kryminalnego.

Sąd naywyżſzy ſkładać ſię będzie z osob ſzesnaſtu: komplet zamykać ſię będzie w osobach ſiedmiu; ſtarſzy wiekiem prezydować będzie. Sędziowie nominowani będą przez Radę naywyżſzą do ſądu dla prowincyy koronnych: do ſądu dla prowincyi litewſkiey, Rada naywyżſza nominacyą ſędziów deputacyi centralney powierza. Sąd

naywyżſzy kryminalny dla prowincyy koronnych, wykona przyſięgę przed Radą narodową. Sąd dla prowincyi litewſkiey przed deputacyą centralną. Seſsye ſwoie nieodwłocznie roſpoczną, piſarza, regenta ſądow ſwoich, tudzież oſkarżycielów publicznych, iednomyślnością, albo większością głosow uſtanowią, i kancellarye urządzą.

ARTYKUŁ III.

Co do ſpraw ſądom naywyżſzym kryminalnym należących.

1mo. Do ſądów naywyżſzych kryminalnych należyć będą ſprawy urzędników, w czaſie powſtania narodowego na urzędach znay-

duiących się, tudzież wszystkich usługę publiczną sprawuiących: urzędnicy prowincyy koronnych w sądzie naywyższym, przy boku Rady narodowey ustanowionym, urzędnicy litewscy w sądzie naywyższym, przy boku Deputacyi centralney będącym, odpowiadać będą. Odpowiadać zaś będą: 1mo. Za zbrodnie, które w opisaniu sądów kryminalnych woiewodzkich i powiatowych są wyłuszczone. 2do. Za zbrodnie urzędowe.

2do. Zbrodnie urzędowe są następuiące: 1mo. Używanie urzędu na ucisk prywatny obywatela; która to zbrodnia w ten czas popełnioną ma się rozumieć, kiedy iest

ſkutkiem zemſty osobiſtey, albo nadużyciem urzędu z przepisanych mu granic wychodzącym. Ta zbrodnia ſtopniowaną bydź może, w miarę krzywdy i ſtraty poniesioney, albo przez partykularnego obywatela, albo przez część iaką ſpołeczności, albo przez całą ſpołeczność. 2do. Oporne niepoſłuſzeńſtwo rozkazom Naczelnika, albo Magiſtratur od niego, lub Rady naywyżſzey uformowanych; ktòrey to zbrodni ciężkość ſtopniowaną bydź powinna w miarę ſzkody oyczyzny i w miarę powodów, które do iey dopełnienia ſłużyły. 3tio. Zwrócenie dochodów publicznych na właśny użytek. 4to.

Branie pieniędzy, czyli korrupcya. 5to. Wydanie ſekretu, iakie w organizacyi Rady naywyżſzey dla Radzcow ieſt opisane, a dla innych uſługę publiczną ſprawuiących przyſięgą obwarowane.

3tio. Do tego ſądu naywyżſzego kryminalnego należyć ieſzcze będą ſprawy, które z przyczyny *paritatis votorum* w ſądach kryminalnych woiewodzkich i powiatowych, od ſądow woiewodzkich i powiatów do ſądu naywyżſzego kryminalnego odeſłane, wraz z inkwizycyami i podpisem każdego ſędziego, będą.

4to. Należyć nakoniec będą ſprawy i przeciw tym osobom, które

ſą oſkarżone o wyſtępki przeciw narodowi; a poſseſsye ich ſą zaięte woyſkiem nieprzyiacielſkim, i dla tego w ſądach kryminalnych woiewodzkich, lub powiatowych mieyscowych ſądzonemi bydź niemogą.

ARTYKUŁ IV.

Co do kar zbrodniom wymierzać ſię maiących.

1mo. Zbrodnie w organizacyi ſądów kryminalnych woiewodzkich lub powiatowych opisane, maią tamże przeznaczone ſobie kary.

2do. Zbrodnie urzędowe: 1mo. Zbrodnia ucifk prywatny obywatelowi przynoſząca, mogąc bydź ſzosowaną, albo do maiątku, albo

do czci, wolności i życia obywatela, karana bydź powinna: 1mo. Nagrodzeniem z maiątku w dwoynasob ukrzywdzonemu, z odpadnieniem od urzędu. 2do. Infamią i utratą prawa do obywatelstwa. 3tio. Więzieniem publicznym na czas iaki albo na zawsze, w miarę wielkości ucisku. Naostatek śmiercią, ieżeli zbrodnia aż do umyślnego odięcia życia obywatelowi posunięta. Zbrodnia, ta szkodę społeczności przynoszącą, w miarę wielkości tey szkody, temiż karami, zachowuiąc w niey stopniowanie powyżey opisane, do stopnia zbrodni stosowne, ukarana bydź ma.

3tio. Zbrodnia opornego nie posłuszeństwa rozkazom Naczelnika, albo naywyższych Magistratur, przez przeciwne opisom obowiązków urzędu dopełnienie, stosowana do powodow, które do iey spełnienia służyły, ieżeli te powody nie miały w zamiarze szkody, lub zdrady oyczyzny, ale prostym i dobrowolnym tylko obowiązków urzędu były przestąpieniem, stratą urzędu na zawsze karaną bydź ma. Ieżeli szkodę oyczyznie przyniosła, stratą urzędu i nagrodzeniem w dwoynasób szkody publiczney ukarana będzie. Ieżeli nareszcie złączona była z gwałtem wzruszaiącym spokoyność, albo

zdradę oyczyzny w zamiarze miała, śmierci karą, konfiskatą maiątku, wymierzona będzie.

4to. Zbrodnia zwrocenia dochodów publicznych na własny użytek, nagrodzeniem szkody publiczney z maiątku, infamią i odpadnięciem od praw obywatelstwa na zawsze, ukarana będzie.

5to. Zbrodnia przekupstwa, czyli korrupcyi, równie przekupuiącego iak przekupionego dotykać powinna, i utratą życia i konfiskatą dóbr ukarana będzie. Gdyby przekupuiący wydał przekupionego, lub przekupiony przekupuiącego, wolny będzie od kary. Gdyby tentowany wydał przekupuiącego, po-

łowę maiątku konfiſkowanego, ze ſkarbu mieć będzie.

6to. Wydanie ſekretu, kiedy przez nieoſtróżność, odpadnięciem od urzędu, kiedy przez zdradę, karą śmierci, i konfiſkatą maiątku ukaranym bydź ma.

ARTYKUŁ V.

O poſtępowaniu w ſądzie.

1mo. Sprawy do tego ſądu niemogą bydź inne wprowadzane, tylko ſprawy: 1mo. w artykule III. w punkcie 4. wyrażone, kiedy albo delacya do ſądu, przez podaiącego ią obywatela na piśmie, ieſt podana i podpisana, albo kiedy od wydziału bezpieczeńſtwa doſtarczane ſą ſądowi kryminalnemu do-

wody na piśmie: 2do. Zbrodnie w czasie powstania narodowego popełnione przez urzędnikow, i ktòre w ninieyszey organizacyi są wyrażone. Gdyby zaś urzędnik był oskarżonym o zbrodnie przed powstaniem narodu; na ten czas sprawa iego od sądu naywyższego, iako nie urzędnika, do sądu kryminalnego woiewodzkiego, lub powiatowego odesłaną będzie.

2do. Urzędnik oskarżony przez rezolucyą Rady naywyższey narodowey, albo przez deputacyą centralną litt: z delacyą i dowodami na piśmie, do sądu naywyższego kryminalnego odesłanym będzie.

3tio. Nie tylko urzędnik osobiście za wszystkie zbrodnie, ale cały komplet za przestąpienie urzędu swego granic, lub złe i na zgubę onychże dopełnienie, odpowiadać w sądzie naywyższym winni.

4to. Rada naywyższa w komplecie całym zapozywana do tego sądu bydź nie może, gdyż z czynów swoich Seymowi odpowiadać winna. Radzca atoli każdy oddzielnie od Rady naywyższey, tak iak w organizacyi teyże Rady iest przepisano, do sądu naywyższego odesłany, podpada wyrokom tegoż sądu.

5to. Postępowanie w sądzie naywyższym, toż samo i podług tych-

że prawideł, tak względem przytomnych, iako i zbiegłych, bydź ma, iakie w opisach ſądów kryminalnych woiewodzkich i powiatowych ieſt przepisane.

6to. W ſprawach od ſądów kryminalnych woiewodzkich i powiatowych do ſądu naywyżſzego odesłanych, po wprowadzeniu ſprawy przez oſkarżycielów publicznych, i odpowiedzi od oſkarżonego wyſłuchaney, ſąd przyſtąpi do namowy, w którey przeczytawſzy inkwizycye odeſłane, i ſentencye ſędziow, *paritatem votorum* rozwiąże; a ſędziów, którzy ſprzecznie opisom dla ſądow kryminalnych woiewodzkich i powiatowych uſta-

nowionym, ſentencyą dali, odſądzeniem od urzędu ſędziego na zawſze, i zawieſzeniem na rok ieden *ab omni activitate* ukarze.

7mo. W przypadku równości zdań w ſądzie naywyżſzym kryminalnym, ſędziowie drugi raz wotować będą, a gdyby i w drugim wotowaniu równość kresek znaydowała ſię, w tedy ią prezyduiący rozwiąże.

8vo. Przyſięga dla ſędziów naywyżſzych kryminalnych, ieſt taż ſama, co dla ſędziów woiewodzkich. Dan na ſeſsyi Rady N. N. dnia 17. Czerwca 1794. roku.

(M.P.) *Ignacy POTOCKI*
Prezyduiący.
Tomaſz Czech *Rady N. N.*
Sekretarz mpp:

Deklaracya względem zrywaiących komplet.

Rada naywyższa narodowa.

Deklaruie, iż ktòrykolwiekby z ſędziòw bądź woiewodzkiego, bądź naywyższego ſądu kryminalnego zerwał komplet, takowy w ſądzie naywyższym kryminalnym ſądzony, i kryminalnie karany bydź powinien. Dan na ſeſsyi Rady naywyższey narodowey dnia 22. mieſiąca Czerwca 1794. roku.

Jozef Szymanowſki *P. W. S.*
Tomaſz Czech *Rady N. N. Sekretarz mpp.*

UNIWERSAŁ

Urządzaiący powinności gruntowe włościan, i zapewniaiący dla nich skuteczną opiekę rządową, bezpieczeństwo własności i sprawiedliwość.

Rada Naywyższa Narodowa.

Odebrała od naywyższego siły zbroyney narodowey Naczelnika uniwersał urządzaiący włościan, i skuteczną dla nich opiekę rządową zapewniaiący, w osnowie następuiącey:

TADEUSZ KOSCIUSZKO

Naywyższy Naczelnik Siły Zbroyney Narodowey, do Kommissyy Porządkowych wszystkich ziem i powiatów.

Nigdyby Polakom broń ich nieprzyiacioł ſtraſzną nie była, gdyby ſami, pomiędzy ſobą zgodni, znali ſwą ſiłę, całey tey ſiły użyć umieli; i nigdyby, mówię, orężem Polaków pokonać nie można, gdyby chytry nieprzyiaciel przewrotnością, zdradą i podſtępami, nie niſzczył i chęci i ſposobów odporu. Cały ciąg tyranii Moſkiewſkiey w Polſzcze, ieſt dowodem, do iakiego ſtopnia ta przemoc miotała losem naſzym, i używaiąc koleią przekupſtwa, zwodniczych przyrzeczeń, podchlebiania przesądom, głaſkania namiętności, burzenia iednych przeciwko drugim, czernienia u obcych,

wſzyſtkiego; ſłowem: co złość piekielna z chytrością nayprzewrotnieyſzą połączona wymyślić może.

W tylokrotnych zdarzeniach, w których Polacy do broni przeciw niey ſię porywali, możeż ten ród rozboynikòw liczyć choć iedno nad niemi prawdziwe zwycięztwo? a przecież zawſze koniec śmiałości polſkiey był ten; że zwyciężony nieprzyiaciel wracał na karki zwyciężców iarzmo na moment ulżone. Zkąd więc pochodził taki rzeczy polſkich obrot? czemu ten naród ięczał bez ſposobu wydobycia ſię? oto ztąd, że chytrość moſkiewſkich intryg

mocnieyſza niż broń, gubiła zawſze Polaków ſamemi polakami.

Dzieliły nadto nieſzczęśliwych Polaków mniemania rządowe i opinie względem prawideł, na których wolność i organizacya narodu gruntowanemi bydź miały; a do niewinney opinii różnicy występny duch miłości własney i osobiſtych widoków, mieſzał upor, zwło•ę i ſkłonność wiązania ſię z obcemi, a zatym podłego onym ulegania.

Czas przyſzedł dopełnieniem miary nieſzczęść i cierpień przyſpieſzony; czas, oſtatecznego losu Polſki epoka, w którym ieden cel, ieden niewątpliwy i ſprzeczce pod-

padać nie mogący zamiar, ziednoczyć powinien serca i umysły, i nie zostawić od związku ogólnego oddzielonych Polakow, chyba zdrayców uznanych, lub lękliwych i niepewnych własnego sposobu myślenia obywatelów. Powstanie narodu teraźnieysze chce Polszcze wròcić wolność, całość i niepodległość, zostawia swobodnieyszemu czasowi i woli narodu stanowić pod iakim on zechce bydź rządem. Powod więc rozmaitości opiniów zawieszony, a cel święty i oczywisty czyni dzielnie nad sercami, i zbiera do kupy tych nawet, co ich wielorakie dotąd różnić mogły przyczyny.

Czas ten przeto, albo raczey iego moment, chwycony bydź ma z naywiękſzą gorliwością. Wywrze nieprzyiaciel całą moc ſwoię, áby przeſzkodzić korzyſtaniu z tey pory, użyie broni, lecz tę mieć można za naymniey niebezpieczney przemocy iego narzędzie. Na przeciw kupie ſtrwożonych iuż niewolników, poſtawmy maſsę potężną ſwobodnych mieſzkańców, którzy o własne ſzczęście walcząc, nie mogą chybić zwycięztwa; a to czym nas dotąd pokonywali, to narzędzie gadzin milczkiem gryzących, ten obmierzły machiawelizmu przemyſł, pokona baczność naſza, gorliwość

poczciwych obywatelów, i groźny miecz ſprawiedliwości, który doſięgnie wſzędzie, gdzie ſię zdrada lub przewrotność ſzkodliwa narodowi okaże.

Los tedy Polſki od tego zawiſł, abyśmy ſkruſzyli podwoyną ſiłę nieprzyiacioł naſzych, to ieſt: ſiłę oręża i ſiłę intrygi. Winienem przeto podać wiadomości narodowey, że moſkale ſzukaią ſposobów poburzenia wieyſkiego ludu, przeciwko nam, wyſtawuiąc mu arbitralność Panow, dawną ich nędzę, i nakoniec pomyślnieyſzą przyſzłość za pomocą moſkiewſką. To mówiąc, zachęcaią i przypuſzczaią lud wieyſki do wſpolnego dwo-

ſów rabunku. Proſtota częſtokroć potrzebą omylona, może wpadać i wpada w ſamey rzeczy w te ſidła; a nawet iuż ieſt doświadczenie, że uwiędzionych, czy gwałtem wzięłych, w mundury ſwoie ubieraią.

Z żalem to wyznać muſzę, iż częſto ſrogie obchodzenie ſię z ludem, daie mieysce moſkalom do powſzechney na cały narod potwarzy. Odbieram uſtawiczne ſkargi od żołnierzy i rekrutow, że żony ich i dzieci, nietylko żadnego oſłodzenia nie maią, ale za to prawie, że ſłużą Rzeczypoſpolitey ich mężowie i oycowie, wyſtawione ſą na większe uciążliwości. Takowe poſtępki w wielu mieyscach

ſą zapewne bez wiedzy i przeciw woli dziedziców; lecz w drugich muſzą bydź ſkutkiem złey chęci, lub obcego natchnienia, aby zupełnie zapał do obrony oyczyzny w ſercach ludu oſtudzić.

Ale ludzkość, ſprawiedliwość i dobro oyczyzny, wſkazuie nam łatwe i pewne śrzodki, przez które podſtępom złości domowey, lub zagraniczney intrygi zapobiedz możemy. Rzekniymy, że lud niedopiero zoſtaie pod opieką rządu kraiowego, że uciśniony człowiek ma gotową ucieczkę do kommiſsyi porządkowey ſwego woiewodztwa, że ciemiężyciel, prześladowca obrońców kraiu, iako nieprzy-

iaciel i zdrayca oyczyzny karany będzie. Sposób ten, z sprawiedliwością wspaniałego narodu zgodny, duszom tkliwym miły, a osobistemu interessowi lekką tylko kosztuiący ofiarę, przywiąże lud do sprawy publiczney, i uchroni go od sideł nieprzyiacielskich. Zalecam przeto kommissyom porządkowym woiewodztw i ziem w całym kraiu, aby następuiące urządzenie do wszystkich dziedzicow, possessorow i mieysce ich zastępuiących rządzcow wydały.

1mo. Ogłosi ludówi, iż podług prawa, zostaie pod opieką rządu kraiowego.

2do. Że osoba wszelkiego włościanina iest wolna; i że mu wolno przenieść się gdzie chce, byleby oświadczył kommissyi porządkowey swego woiewodztwa, gdzie się przenosi, i byleby długi winne, oraz podatki kraiowe opłacił.

3tio. Że lud ma ulżenie w robociznach, tak, iż ten, ktòry robi dni 5. lub 6. w tygodniu, ma mieć dwa dni opuszczone w tygodniu. Ktòry robił dni 3. lub 4. w tygodniu, ma mieć opuszczony dzień ieden; kto robił dni 2. ma mieć opuszczony dzień ieden. Kto robił w tygodniu dzień ieden, ma teraz robić w dwoch tygodniach dzień ieden. Do tego, kto robił

pańszczyznę po dwoie, maią mu bydź opuszczone dni po dwoie. Kto robił poiedynczo, maią mu bydź dni opuszczone poiedynczo. Takowe opuszczenie trwać będzie przez czas insurrekcyi, póki w czasie, władza prawodawcza stałego w tey mierze urządzenia nie uczyni.

4to. Zwierzchności mieyscowe starać się będą, aby tych, którzy zostaią w woysku Rzeczypospolitey, gospodarstwo nie upadało, i żeby ziemia, która iest źrzodłem bogactw naszych, odłogiem nie leżała; do czego równie dwory, iako i gromady przykładać się powinny.

5to. Od tych, którzy będą we-

zwani na pospolite ruszenie, póki tylko będą zostawać pod bronią, pańszczyzna przez ten czas niebędzie wyciągana; lecz dopiero rospocznie się od powrotu ich do domu.

6to. Własność posiadanego gruntu z obowiązkami do niego przywiązanemi, podług wyżey wyrażoney ulgi, nie może bydź od dziedzica żadnemu włościaninowi odięta, chybaby się wprzód o to przed dozorcą mieyscowym rozprawił i dowiodł, że włościanin obowiązkom swoim, zadosyć nie czyni.

7mo. Ktòryby podstarości, ekonom, lub kommissarz wykraczał

przeciw ninieyſzemu urządzeniu, i czyniłby iakie uciążliwości ludowi, taki ma bydź wzięty, przed kommiſsyą ſtawiony, i do ſądu kryminalnego oddany.

8vo. Gdyby dziedzice (czego ſię nie ſpodziewam) nakazywali, lub popełniali podobne uciſki, iako przeciwni celowi powſtania, do odpowiedzi pociągnieni będą.

9no. Wzaiemnie lud wieyſki, doznaiąc ſprawiedliwości i dobroci rządu, powinien gorliwie pozoſtałe dni pańſzczyzny odbywać, zwierzchności ſwoiey bydź poſłuſznym, goſpodarſtwa pilnować, role dobrze uprawiać i zaſiewać: a gdy takowa ulga uczyniona ieſt dla

włościan z pobudek ratunku oyczyzny, i właściciele przez miłość oyczyzny chętnie ią przyymuią; przeto włościanie nie maią się wymawiać od naymow potrzebnych dworom, za przyzwoitą zapłatą.

10mo. Dla łatwieyszego dopilnowania porządku, i zapewnienia się o skutku tych zleceń, podzielą kommissye porządkowe, iak iest rzeczono w ich organizacyi, woiewodztwa, albo ziemie, lub powiaty swoie na dozory, tak, żeby każdy dozor tysiąc, a naywięcey tysiąc dwieście gospodarzy mieszkańcow obeymiował. Nadadzą tym dozorom nazwiska od gło-

wney wsi lub miasteczka, i w takim zamkną ie okręgu, żeby łatwa kommunikacya bydź mogła.

11mo. W każdym dozorze wyznaczą dozorcę, człowieka zdatnego i poczciwego, który procz włożonych na siebie obowiązkow w organizacyi kommissyy porządkowych, będzie odbierał skargi od ludu w iego uciskach, i od dworu, w przypadku nieposłuszeństwa, lub niesforności ludu: powinnością iego będzie: rozsądzać spory; a gdyby strony nie były kontente, do kommissyi porządkowey ie odsyłać.

12mo. Dobrodzieystwo rządu w ulżeniu ludowi ciężarow, zachęcić

go powinno bardziey ieszcze do pracy, do rolnictwa, do obrony oyczyzny. Gdyby więc hultaie iacy, na złe używaiąc dobroci i sprawiedliwości rządu, odwodzili lud od pracy, buntowali przeciwko dziedzicom, odmawiali od obrony oyczyzny; kommissye porządkowe w swoich woiewodztwach i powiatach, pilne na to mieć będą oko, i natychmiast takowych hultaiow łapać rozkażą, i do sądu kryminalnego oddadzą. Niemniey kommissye porządkowe czuwać maią nad włoczęgami, którzyby w tym czasie domy porzucali, i po kraiu włoczyli się. Wszystkich takowych ludzi chwytać i do wydziału bez-

pieczeństwa, w każdey kommissyi będącego, oddawać trzeba; a po zrobionym examinie, gdy się tułaczami i próżniakami okażą, do robot publicznych używać.

13tio. Duchowni, naybliższi ludu nauczyciele, powinni mu przekładać, iakie ma obowiązki dla oyczyzny, która się prawdziwą matką względem niego okazuie. Ciż duchowni oświecać lud powinni: że pracuiąc pilnie około roli swoiey i dworskiey, równie miłą czyni oyczyźnie ofiarę, iak ten, który ią orężem od zdzierstw i rabunków żołnierstwa nieprzyiacielskiego zastania; że pełniąc powinność względem dworów, zwłaszcza

tak zfolgowaną przez ninieyfze urządzenie, nic innego nie czyni, tylko winny dług wypłaca dziedzicom, od których grunta trzyma.

14to. Duchowni oboyga obrządków ninieyfze urządzenie ogłafzać będą z ambon po kościołach i cerkwiach, ciągle przez niedziel cztery: procz tego kommifsye porządkowe z grona fwego, lub z obywatelów gorliwych o dobro oyczyzny wyznaczą osoby, które obieżdżać będą gromady po wfiach i parafiach, i onym toż urządzenie głośno czytać, z zachęceniem ich, aby wdzięczni tak wielkiego dobrodzieyftwa Rzeczypofpolitey, fzczerą ochotą w iey obronie wy-

płacali się. Dan w obozie pod Połańcem, dnia 7. Maia 1794. roku.

Tadeusz KOSCIUSZKO mpp:

Zaleca przeto kommissyom porządkowym wszystkich ziem i powiatów, ażeby pomieniony uniwersał po wszystkich wsiach i parafiach iak nayspieszniey ogłosić, i do exekucyi przywieść starały się, i teyże exekucyi iak nayściśley pilnowały. Dan w Warszawie dnia 30. Maia 1794. roku.

Podpisano J. W. Zakrzewski
Prezyduiący. mpp:

Tomasz Czech *Rady N. N.*
Sekretarz. mpp:

POSTANOWIENIE DOZOROW

i przepisy dla dozorców i nauczycielów, w dozorach.

Rada N. narodowa, dopełniaiąc uniwersał, zalecaiący w ziemiach i powiatach ustanowienie dozorów, a w nich dozorców i nauczycielów, następuiące względem wyboru ich i powinności przepisuie, i zachowane mieć chce prawidła.

ARTYKUŁ I.

Ustanowienie dozorów i dozorców.

1mo. Kommissye porządkowe, każda *respective* w swoiey ziemi i powiecie, uczyniwszy podział geograficzny, zakreślą dozory w miarę ludności. Dozór ieden 1,000. dymów, a naywięcey 1,200. obey-

mować będzie, w obrębie naywygodnieyſzym, ile bydź może, tak dozorcom dla częſtego obieżdżania, iak i mieſzkańcom dla łatwego udania ſię do dozorcy.

2do. Podział ten, aby w pierwſzym uſtanowieniu ſwoim, iak nayrychley do ſkutku mógł bydź przywiedziony, kommiſsye przeznaczą, z pośrzod ſiebie, albo z pomiędzy obywatelów zaufania godnych osoby, przez ſekretne kreſki wybrane, któreby ziemię, lub powiat obiechały, i roſtrząsnąwſzy wſzyſtkie zamiaru tego widoki, iak nayprzyzwoiciey rzeczone dozory oznaczyły, bez względu na wſzelkie intereſsa prywatne, wygodne.

mu podziałowi dozorów przeciwiące się. Ciż obywatele, wysłáni od kommissyi porządkowey do podziału woiewodztwa, ziemi lub powiatu na dozory, obieżdżaiąc okolice, wywiedzą się o zdatnych osobach na dozorców, albo ie upatrzą sami; spiszą listę z dokładną o nich informacyą, i z opinią, gdzie którèmu dozor może bydź oddany. Takową listę kandydatów, do potwierdzenia lub odmiany, kommissyi porządkowey prześlą; a ta, bądź tych samych, bądź przez swoię znaiomość, albo przez innych obywatelów maiąc sobie zaleconych kandydatów, wybierze z nich dozorcę większością sekretnych kresek.

3tio. Dozorcy mogą bydź ludzie iakiegokolwiek bądź ſtanu i kondycyi, byleby cnotliwi, rozſądni, o chciwość albo związki ſzkodliwe niepodeyźrzani, ani podle komu obowiązani, umieiący czytać, pisać i rachować, dobrą ſławę w okolicy maiący, w tey lub ſąſiedzkiey części powiatu oſiedli, albo przynaymniey od lat kilku zamieſzkali.

4to. W czaſie lat naſtępnych, kommiſsya porządkowa dozorców wybierać będzie, za poprzedzaiącym w każdym dozorze z ambon obwieſzczeniem: aby każdy obywatel, mieſzkaniec, miaſteczkowe urzędy, lub włościan gromady, każda od ſiebie upatrzonych w ſwo-

im dozorze, do kommissyi porządkowey podawali kandydatów, z których kommissya porządkowa iednego, przez sekretne kreski obierze, i za dozorcę ogłosi.

ARTYKUŁ II.

Obowiązki dozorcow.

1mo. Dozorców powinności będą następuiące: Trzymać lud, dozorowi ich powierzony, w posłuszeństwie prawa i rządu, tudzież zwierzchności mieyscowych, których dostrzegać maią, aby ludzkość i sprawiedliwość zachowuiąc, nie popełniały uciążliwości, zdzierstw, albo gwałtów, na osobach i maiątkach.

2do. Pilnować, aby wszelkie roz-

rządzenia rządowe, iak nayſtarowniey wykonywane były.

3tio. Dozierać, aby dziedzice, właściciele ziemi, lub uſtanowiona przez nich mieyscowa zwierzchność, uſkuteczniała te ulżenia, iakie z opieki rządu włościanom ſą ogłoſzone; a nawzaiem, aby włościanie pełnili powinności w opłatach, lub poſługach gruntowych, według dawnych umów, lub nowo zawartych kontraktów z właścicielami ziemi.

4to. W rozeznaniu ſpraw, iakie między włościanami, a mieyscową ich zwierzchnością wypadną, czy to z umowy, czy inwentarza, czy innych kontraktów gruntowych,

czy z niedokładnego, lub zawiedzionego wypełnienia wzaiemnych obowiązków i publiczney powinności, bezwzględną zachować sprawiedliwość.

5to. Dozórca dawać będzie pilne baczenie na to wszystko, co się tylko tycze publicznego bezpieczeństwa wewnętrznego lub zewnętrznego. Za dostrzeżeniem iakiey grożącey okoliczności, dozorca natychmiast uczyni kommissyi doniesienie, i o wczesne zaradzenia środki dopomni się: baczność dozorcy szczególniey zwrócona będzie na to, aby w obrębie dozoru iego nie znaydowali się żadni szpiegowie, włoczęgi, przekupnie,

ludzie szkodliwi przez podeyście prostoty włościan, podeyźrzani, bez sposobu życia i siedliska pewnego, zbiegi woyskowe, i wszelkie osoby albo przeciw zwierzchnościom co knujące, albo ludowi wrażenia przeciwne rządowym prawidłom czyniące. Pierwszych ścigać, a po examinie, gospodarzom do roli, albo rzemieślnikom do warsztatów, albo komendom blizkim do woyska odsyłać; drugich wyższey zwierzchności rządowey, to iest: kommissyi porządkowey donieść powinien.

6to. Mieć będzie spisaną ludność swoiego dozoru, a co kwartał będzie rekwirować u plebanów miey,

scowych o wypisanie z metryk liczby nowo urodzonych, poślubionych i zmarłych, z wyszczególnieniem płci, podług wzorów od kommissyi podać się winnych; które to metryki, za każdym razem zweryfikowawszy, przy świadectwie dwóch sąsiadów, osiadłych obywatelów, iako zwierzchnik dozoru podpisze. A w końcu, to iest: na 5ty dzień Stycznia, rapport ludności całoroczney do kommissyi porządkowey odeśle.

7mo. W czasach trudnych dla rolnictwa, przez zmnieyszenie przypadkowe ludności w dozorze, dozorca zniesie się z włościanami, i właścicielami, dla obmyślenia

śrzodków zaradzenia złemu. Sposoby pomnożenia, albo sprowadzenia naiemnika obmyśli. Urządzenia robocizny, umówiwszy się z dozorcami sąsiedzkiemi i celnieyszemi gromadami włościan, ustanowi. W przypadkach zaś niemożności zaradzenia, kommissyi doniesie, i pomocy w tym od niey żądać będzie. Co się zaś tycze osiewów, oraz uprawy roli, gdzieby to zaniedbanym bydź dostrzegł, o przyczynach dowie się natychmiast, i zaradzić postara się, albo w niesposobności z siebie, kommissyą o tym uwiadomić. Lasy, mianowicie handlowe, w maiątkach Rzeczypltey, w naybliższym zawiady-

waniu i opiece dozorców będą, z przeſtrzeganiem niepuſtoſzenia onych, lub nieporządnego drew wycinania; iedno tak, ile iak i komu ſkarbowa zwierzchność ſwoim rozrządzeniem ogólnym, lub ſzczególnym pozwoleniem zapewni.

8vo. O uczynionych iuż geometrycznych pomiarach maiętności, w dozorze ſwoim leżących, wiadomość powziąwſzy, od dziedziców, zaſtępców, albo dzierżawców o kopią mappy tego pomiaru, z woli i powagi rządu, dopomni ſię; a iak o rekwizycyi ſwoiey w tey mierze, tak o zadosyć uczynieniu oney, kommiſsyi porządkowey doniesie.

9no. Gościńce pocztowe i drogi publicznieysze do miasteczek parafialnych lub targowych, mosty na nich, groble i przeprawy, ogólnym obywatelów kosztem, w obrębie dozoru wyporządzić się niezwłocznie maiące, staraniu dozorcy mieyscowego oddaią się; a ten dopilnuie, aby na przyszłość każdy dziedzic, łącznie z włościanami, reparacye na gruncie swoim takowych dróg, mostów, grobel, przepraw, iak nayporządniey utrzymywał, zachowuiąc pilnie w exekucyi tego wyporządzenia dróg, miarę, oraz sposoby i kondycye w tey robocie, od kommissyi po-

rządkowey przepisane, lub przepisać się maiące.

10mo. Do pomocy w pełnieniu takowych powinności, mieć będzie w dozorze nauczyciela, którego kommissya wybierze i postanowi. Z tym dozorca znosić się będzie obowiązanym; oraz z plebanami iakiegokolwiek bądź obrządku i wyznania, w obrębie dozoru znayduiącemi się. Przepisy urzędu swoiego onym ukaże, i do pomocy w ogłaszaniu i tłómaczeniu rozrządzeń władzy naywyższey, oraz do oświecenia ludu w materyach, które też rozrządzenia podaią, zobowiąże. Z nauczycielem, od kommissyi danym, obieżdżać

będzie okolice swoiego dozoru, i w każdym mieyscu, przed zgromadzonym do kościoła, cerkwi lub dworu ludem, ustawy rządowe ogłosi, ostrzeżenia poczyni, o przypadkach udania się do dozorcy nauczy; powinności między ludem a mieyscowemi ich zwierzchnościami, pod surowością odpowiedzi i kary, do wypełnienia poda. Nauczyciela, iako urzędnika publicznego zaleci, nauk iego i rad wszelkich słuchać nakaże.

11mo. Dozorcy ościenni znosić się z sobą maią; równie iak i z nauczycielami, i nawzaiem, w potrzebach urzędowych wspomagać się. Dozorcy co dni 15. prócz ex-

traordynaryynych przypadków, raporta do kommissyi przesyłać są obowiązani, przez ustanowione przez kommissye między dozorami kommunikacye, których samiż dozorcy utrzymania i regularności przestrzegać będą winni.

12mo. Dozorca wybrany ma wykonać na swóy urząd przed kommissyą przysięgę.

Urzędowaniu iego lat 4. naznacza się; po których upłynieniu potwierdzonym bydź może, lub do innego dozoru obranym. Ponieważ urząd ten nie ma żadney do siebie przywiązaney płacy; przeto zaręcza rząd, iż każdy obywatel, który się sprawi na nim poczci-

wie, z pożytkiem ludu i z dobrem oyczyzny, będzie miał pierwſze prawo do wyżſzych urzędów, lub do funkcyy publicznych, do któ- rych pensya ieſt przywiązana.

ARTYKUŁ III.

Sposób poſtępowania dozorców.

1mo. Na wpisywanie ſporów i zapytań, które wyſłucha i w rezolucyach ſwoich załatwi, dozorca trzymać będzie protokuł. Rezolucye wychodzące z protokułu, będą podpisywane przez dozorcę, z pieczęcią urzędową, w śrzodku którey ſłowa: *wolność, całość i niepodległość*, a na około: *pieczęć dozoru NN. w powiecie NN.*

2do. Żadney rezolucyi na iednostronne doniesienie nie wyda.

3tio. Przyniesioną przed siebie skargę strony, i usprawiedliwienie drugiey wysłuchawszy, w protokuł zapisze, wraz ze zdaniem swoim; a za przyięciem od obu stron takowego zdania, sprawiedliwość ukrzywdzonemu nakaże. W przypadku niedopełnienia oney, o zwłokę winnego upomni, a po upomnieniu, nieczyniącego zadosyć, w miarę straty z nieposłuszeństwa wynikaiącey, ukarze kwotą pieniężną, lub robotą. Dla uniknienia szkodliwey zwłoki, exekucya wyroku dozorcy, zawsze uskuteczniona

na bydź powinna, choćby która ſtrona zaappellowała.

4to. W przypadku appellacyi któreykolwiek ſtrony od ſądu dozorcy do kommiſsyi, wydział ſprawiedliwości w kommiſsyi ſprawę przed ſiebie wytoczoną roſtrząśnie; a po wyſłuchaniu, gdy rezolucyą dozorcy utwierdzi, ſtronę appelluiącą, zwróceniem ſtrat z appellacyi pochodzących, na rzecz ſtrony drugiey ukarze: w równeyże mierze ſkarany bydź ma dozorca, gdyby wyrok iego przez wydział ſprawiedliwości był uchylony. Jeśliby dozorca, przez iakie względy, lub niedbałe ſkargi wyrozumienie, uchybił ſprawiedliwo-

ści, na ów czas w przypadkach mnieyſzey wagi upomniony, a za okazaniem ſię złey woli, lub chęci zyſków, od urzędowania ſwoiego usuniętym zoſtanie; a to przez publiczne po wſzyſtkich powiatu dozorach ogłoſzenie winy iego, i czułości rządowey w ukaraniu przeſtępſtwa.

5to. Dwóch dozorców pogranicznych łącznie z dworem, maią rozwięzywać kweſtyą między włościaninem tegoż dozoru, a dozorcą w tymże dozorze zachodzącą: w zdarzeniu zaś ważnieyſzym, ciż dozorcy odeślą ſtrony, wraz z opinią ſwoią, do kommiſsyi.

6to. Dozorca każdy w obrębie dozoru swego, naznaczy dni i mieysce, gdzie w przeciągu tygodnia znaydować się będzie, podaiąc przez to mieszkańcom zręczność, udawania się do niego po rezolucye, iakichby żądać mogli.

ARTYKUŁ IV.

Ustanowienie i obowiązki nauczycielów w dozorach.

1mo. Za nauczyciela dozoru, wybierze kommissya człowieka z oświecenia, z obyczaiów nieskażonych, i gorliwości o dobro kraiu zaleconego, znanego w sąsiedztwie, albo powiecie, i maiącego wszędzie dobrą sławę.

Pierwſi tego rodzaiu urzędnicy ſą, z powołania i obowiązków w parafiach, XX. plebani, oycowie ſzanowni i nauczyciele ludu. Wſzakże mocna będzie kommiſsya, ieśliby ſię iey zdawało, inną osobę upatrzoną, lub zaleconą, urzędem nauczyciela ludu zaſzczycić. Osoba ta może bydź wybrana, bądź z XX. wikaryuſzów, altarzyſtów, przy kościołach mieſzkaiących, lub kapelanów w dozorze zamieſzkałych, lub mieſzkać mogących. Może bydź człowiek świecki, byleby miał zalety oświecenia, rozſądku wolnego od uprzedzeń, obyczayności, łagodności, znaiomości kraowych uſtaw, ducha patryotyczne-

go, z gorliwym przywiązaniem do oyczyzny. Może bydź iakiegokolwiek bądź ſtanu, wyznania i kondycyi, byleby wyżey wymienione miał przymioty.

2do. Nauczyciel zatym dozorowy, z obowiązku ſwoiego, będzie pomocą dozorcy, do wykonania zaleceń rządowych: przez tłómaczenie onych ludowi, przez oświecenie i nauczanie go o pożytkach z zachowania ich wypływaiących. Da poznać ſkutki rządowey opieki, do wſzyſtkich mieſzkańców rościągaiącey ſię, nauczaiąc świętych powinności dla oyczyzny, i wzaiemnych obowiązków przyiętych, lub wypływaiących z ſtanu, w którym

rym opatrzność kogo postawiła. Tłómaczyć będzie świętość umów i kontraktów; a prawdy z związku towarzyskiego wynikaiące, opieraiąc na nauce Religii, ukazywać będzie konieczność obowiązków posłuszeństwa prawu, i bliższym zwierzchnikom swoim, szanowanie własności cudzey, dla zabezpieczenia własney. Słowem, usiłowaniem nauczyciela będzie, aby się krzewiły sprawiedliwość, uszanowanie prawa, posłuszeństwo zwierzchnościom, zamiłowanie trzeźwości, pracowitość, dobra w wzaiemnych umowach wiara, i inne cnoty, wiążące iak naymocniey społeczność.

3tio. Wszystkie wyznania w krajach Rzeczypospolitey, zaszczycone opieką rządową, składaią narodową społeczność. Oyczyzna iest matką wszystkich: iak ciężary i cierpienia, tak równie między wszystkich dzieli swoię starowną czułość, i dzielić będzie pomyślności. Nauczyciele zatym obowiązani są iednoczyć wszystkich umysły, i zapalać chęć do wykonania powinności obywatelskiey, tak względem rządu, iak względem osobistych obywatelskiego braterstwa obowiązków.

4to. Pomagać będzie troskliwie dozorcom, w ułatwieniu sporów, w tłómaczeniu powinności, prosto-

wać mylne opinie, znośić uprzedzenia ludu, obłąkaniom onego zapobiegać, i niszczyć oszukuiące mamienia; któremi niechętni ludzie, podli albo złośliwi, prostotę włościan uwodzić mogą, wprowadzaiąc niespokoyność, boiaźń, albo nieufność ku rządowey opiece w umysły łatwowiernego ludu.

9to. Zniesie się ze wszystkiemi w swoim obrębie będącemi urzędnikami, do oświecenia ludu przeznaczonemi; oraz będzie się porozumiewał z mieyscowemi zwierzchnościami, aby wszelką znaydował pomoc i zręczność zasięgnienia wiadomości o opiniach, obyczaiach, zwyczaiach, wadach, u-

przedzeniach i okolicznościach, któreby zamiarowi temu trudność czyniły. W przypadkach, wedle rozlądku prawideł poftąpi, i bądź dozorcy, bądź kommifsyi, w niesposobności zaradzenia, doniefie.

6to. Nauczyciela, iak i dozorcy mieysce głowne w dozorze będzie od kommifsyi wybrane; a ieśli bydź może wieś parafialnego kościoła, lub dwor włości, w tym dozorze znaczniey fzey, dokąd zieżdżać obowiązany będzie. Dni zaś te wyznaczy i w dozorze obwieści, w które zgromadzenie ludu liczniey fze zbierać fię zwykło, iako to: niedziela, święto, oraz dni, ile po miafteczkach, targowe.

7mo. Od kommissyi zależyć będzie, żądać rapportów od samego nauczyciela, prosto do siebie przesyłać się powinnych; albo zalecić mu dawanie onych przez dozorcę, które on z swoiemi do porządkowey kommissyi odsyłać będzie.

8vo. Obiektem rapportów nauczyciela będą: 1mo. Opinie błędne, szkodliwe, prostowanie onych, lub wyniszczenie. 2do. Powolność ludu w zachowaniu, albo upor w przyięciu ustaw, lub prawideł podaiących się. 3tio. Przeszkody z okoliczności osób, mieysca, czasu i uprzedzeń, oświecenie ludu trudniących. 4to. Pomoc, iaka z przy-

łożenia się innych nauczycielów jest, lub bydź może żądana. 5to. Trudności, iakie przez prywatnych, lub przez rząd usunięte bydź mogą. 6to. Nałogi, lub szkodliwe zwyczaie; zapobieżenie którym, wyciągać może długiego czasu, albo sposobów twardych, i powagi rządowey.

9no. Za przykładne odbycie tak ważnego obowiązku, trwaiącego ciągle przez lat cztery, zaręcza rząd, iż osoby duchowne, które do urzędu nauczyciela dozorowego wezwane będą, onego się podeymą, i z pożytkiem ludu, a z dobrem oyczyzny na nim sprawią się, będą miały prawo do lepszych

funduszów kościelnych; a osoby świeckie, do wyższych urzędów, lub do posług, które pensyą są opatrzone.

Dan w Warszawie na sessyi Rady, dnia 26. Lipca 1794. roku.

O. T. Mostowski prezyduiący.

Tomasz Czech Rady naywyższey narod: sekretarz.